

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2005 жылғы 2-тоқсан

Мазмұны

Мазмұны	2
1. Инфляция	3
a. Тұтыну бағалары	3
b. Базалық инфляция	7
c. Экономиканың нақты секторындағы бағалар	8
Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар	8
Ауыл шаруашылығындағы бағалар	9
Кәсіпорындардың мониторингі	9
2. Салық-бюджет саясаты	10
3. Ақша-кредит саясаты	14
a. Ақша ұсынысы	14
Ақша базасы	14
Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу	15
Ақша массасы	16
b. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары	19
Валюталық бағам	20
Ұлттық Банктің ресми ставкалары	23
Ең төменгі резервтік талаптардың нормативі	24
Қысқа мерзімді ноталар шығару	24
Репо және кері репо операциялары	26
Депозиттерді тарту	27
Заемдар беру	27
Вексельдерді қайта есепке алу	28
Ақша-кредит саясаты тетігіне өзгерістер	28
4. Инфляция болжамы	30
a. 2005 жылғы 2-тоқсанға инфляция болжамын бағалау	30
b. 2005 жылға инфляция болжамы	30
2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамы	30
2005 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы	31

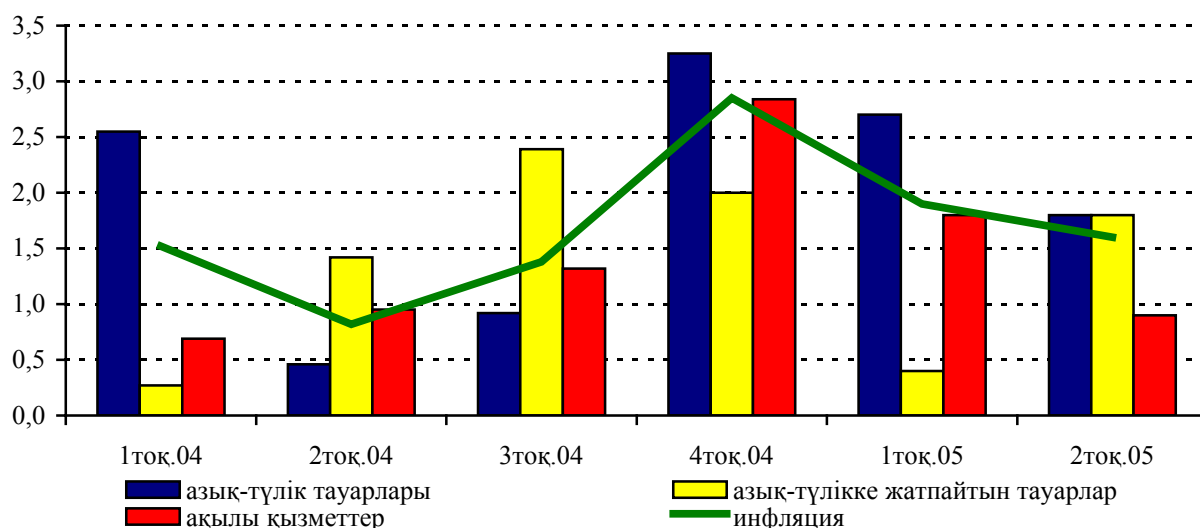
1. Инфляция¹

а. Тұтыну бағалары

2005 жылғы 2-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда тұтыну нарығында баға өсуінің осы кезеңге тән маусымдық бәсеңдеуі байқалды. Алайда өткен жылдың 2-тоқсанымен салыстырғанда инфляция динамикасы өсудің барынша жоғары қарқынын көрсетті. Мәселен, 2005 жылғы 2-тоқсанның қорытындылары бойынша тұтыну бағаларының өсуі 1,6% деңгейіне жетті, ал 2004 жылдың тиісті кезеңінде инфляция 0,8% құрады (1-график).

1-график

**Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Қарастырылып отырған кезеңде азық-түлік тауарларына бағаның өсуі 1,8% құрады, бұл ретте осы өсу жұмыртқаға, сүт және сүт өнімдеріне, май және мал майына бағаның төмендеуі кезінде көкөніс пен жемістің, сондай-ақ ет және ет өнімдерінің едәуір қымбаттауымен қамтамасыз етілді.

Ағымдағы жылдың 2-тоқсанында азық-түлікке жатпайтын тауарлар 1,8% қымбаттады. Бағаның негізгі өсімі бензинге (10,7%) тиесілі болды, осыған қарамастан ол жыл басынан бері (2,5%) арзандады. Бұдан басқа, баспасөз басылымдары, киім және аяқ киім, жеке гигиена тауарлары қымбаттады.

2005 жылғы 2-тоқсанда 0,9% көтерілген ақылы қызмет көрсету құрылымында реттелетін және сол сияқты реттелмейтін қызмет көрсетулерге де бағаның өскені байқалды. Тұрғын үй-коммуналдық саланың қызмет көрсетулеріне бағаның өсуі тұрғын үйді ұстау, газбен жабдықтау, электр энергиясымен және сумен жабдықтауға бағаның өсуіне негізделді. Сондай-ақ медицина және көлік қызмет көрсетулері, мәдениет және білім беру мекемелерінің қызмет көрсетулері қымбаттады.

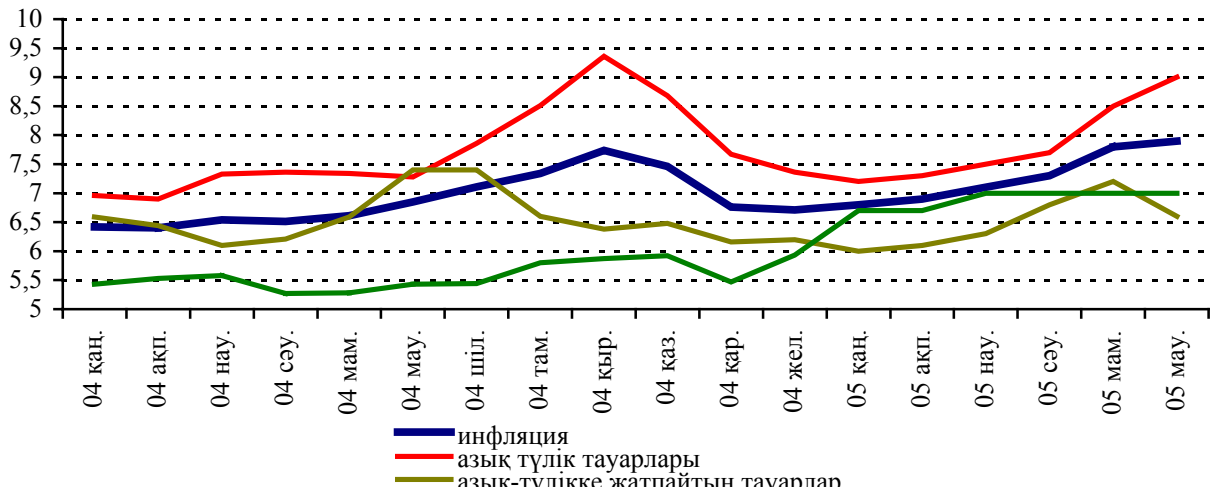
Тұтастай алғанда 2005 жылғы 1-жартыжылдықтың қорытындылары бойынша (2004 жылғы желтоқсанға 2005 жылғы маусым) инфляция 3,5% құрады, ал жылдық

¹ Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша

көрсетуде 2005 жылғы маусымның соңында 7,9% (2004 жылғы желтоқсанның аяғында – 6,7%) болды. Азық түлік тауарлары – 9,0%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 6,6%, ақылы қызмет көрсетулер – 7,1% қымбаттады. Жылдық көрсетуде бағаның негізгі өсімі бензинге, жемістер мен көкөніске, ет және ет өнімдеріне, сондай-ақ көлік және байланыс қызмет көрсетулеріне тиесілі болды (2-график).

2-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен жылдың тиісті айына %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

2005 жылғы тұтыну нарығындағы бағалар динамикасы көптеген факторларға, атап айтқанда, сұраныс тарапынан, шығасылар тарапынан, сондай-ақ инфляция «импорты» тарапынан болған факторларға байланысты болды.

- сұраныс инфляциясының факторлары

Қазақстанда жиынтық сұраныстың көбеюі бірнеше арналар бойынша орын алады: халықтың тұтыну сұранысының өсуі, кәсіпорындар мен ұйымдардың инвестициялық сұранысының өсуі, мемлекет тарапынан сұраныстың өсуі. Осының бәрі сұраныстың ұлғаю қарқыны жиынтық ұсыныстың ұлғаю қарқынынан асып түсетіндіктен, тұтыну бағаларының одан әрі өсуіне алып келеді.

Тұтастай алғанда, ұзақ мерзімді аспектіде соңғы 5 жылдағы халықтың нақты ақшалай кірісінің өсуі (шамамен 50%) экономиканың неғұрлым жоғары өсуімен (шамамен 64%) қамтамасыз етілді. Алайда 2004 жылы халықтың нақты ақшалай кірісінің өсуі экономиканың өсу қарқынынан асып түсті: 9,4%-ға қарағанда 13,2%. Сонымен, халықтың тұрмыс деңгейінің көтерілуі тұтыну «дүрлікпесін» тудырды. Соның салдарынан 2003-2004 жылдардағы бөлшек тауар айналымы 10%-дан асып түсетін қарқынмен өсіп келеді.

Халықтың және кәсіпорындар кірісінің көбеюі ақшаға, оның ішінде банк өнімдеріне сұраныстың өсуінен де көрінеді. Осының нәтижесінде экономиканы банктік кредиттеу қарқыны өсуде, бұл ақша агрегаттарының көбеюіне әкеліп соғады. Бұдан басқа, ақша агрегаттарының өсуіне экспорттан және қарыз алудан елге шетел валютасының едәуір келуі ықпал етті. Монетарлық факторлардың инфляциялық процестерге әсерінің 4-6 айға бағаланатын кешігумен (лагпен) өтетінін ескерсек, онда ағымдағы жылдың 1-жартыжылдығында инфляцияның төмендемеуі 2004 жылғы 2-жартыжылдықта байқалған ақша агрегаттарының едәуір өсуімен түсіндіріледі. 2004

жылғы 2-жартыжылдықта ақша базасы 48,7%, ақша массасы – 35,2%, айналыстағы қолма-қол ақша – 34,8% көбейді.

Үкіметтің бюджеттік үстемдігі соңғы жылдары экономикалық белсенділікті ынталандыратынына және экономикалық өсу факторларының бірі болып табылғанына қарамастан, тұтыну бағаларының өсуі себептерінің де бірі болып табылады. Мәселен, бюджеттік кредиттерді және қаржы активтерін сатудан түскен түсімдерді өтеуді ескергенде, бюджеттің кіріс бөлігі 2002 жылғы ЖІӨ-ге 21,7%-дан ЖІӨ-ге 24,1%-ға (2005 жылға арналған жоспар) дейін өсті. Мәселен, шығыстар баптары (шығындар, бюджеттік кредиттер және қаржы активтерін сатып алу) 2001 жылғы ЖІӨ-ге 22,1%-дан ЖІӨ-ге 26,5%-ға (2005 жылға арналған жоспар) өсті. Бұл бюджеттің шығыс бөлігінің өсуі оның кіріс бөлігінің көбеюінен асып түсетінін білдіреді.

Ағымдағы және кейінгі жылдары әлеуметтік төлемдерге бюджет шығыстары едәуір өседі, яғни жиынтық ұсыныстың көбеюіне қарағанда, қарқыны едәуір жоғары болатын халықтың тұрмыс деңгейінің тез көтерілгені белгілі. Тұрмыс деңгейінің көтерілуі халықтың ең аз қамтамасыз етілген тобына қатысты екенін ескерсек, онда ол тұтынуға, яғни жинақтауға емес, жиынтық сұранысты көбейтуге бағытталуы мүмкін.

Инфляцияның қалыптасуындағы инфляциялық күтулердің рөлін айтпауға болмайды. Әлеуметтік төлемдерге бюджет шығыстарының өсуі халықтың ең аз қамтамасыз етілген тобына қатысты болатынын ескерсек, ол тұтынуға, яғни жинақтауға емес, жиынтық сұранысты көбейтуге бағытталуы ықтимал. Сұраныстың өсуін күтуде тұтыну нарығында баға өсіп отыр.

– шығасылар инфляциясының факторлары

Өнімнің өзіндік құнының өсуіне ықпал ететін инфляция факторларының ішінде экономикалық өсуден асып түсетін жалақының көтерілуін, сондай-ақ отын-энергетикалық ресурстар құнының өсуін атап айтқан жөн.

Соңғы 3 жылда жалақының өсу қарқыны экономиканың өсу қарқынынан тұрақты түрде асып түсуде (нақты көрсетуде 2002-2004 жылдар үшін орташа алғанда 9,5%-ға қарағанда 10,7%). Және осы алға шығу экономикада жұмыспен қамтудың өсуі барысында болып отыр. Осының бәрі еңбек өнімділігі өсуінің инфляциялық әлуеттің көбеюіне ықпал жасай отырып, жалақының көтерілуінен кейін қалып отырғанына куә.

2005 жылдың 1-жартыжылдығының қорытындылары бойынша жалақының ЖІӨ-ден баяу өскеніне (тиісінше 9,1% қарағанда 6,6%) қарамастан, мемлекеттік секторда жалақыны едәуір көбейту жөніндегі белсенді бюджеттік саясат бұдан әрі мемлекеттік емес секторда да оның өсуіне жанама түрде алып келеді.

Тұтыну тауарлары мен қызмет көрсету бағаларының қалыптасуына (көтерілуі немесе төмендеуі) экономиканың нақты секторындағы бағалардың өсуі елеулі әсер етеді. Бұл осы салаларда тұтыну тауарларының, сондай-ақ өндірісте және тұтыну тауарларын сатуда пайдаланылатын тауарлар мен қызмет көрсетулердің едәуір санын шығарумен байланысты.

2005 жылғы сәуір-маусымда өнеркәсіптік өндірісте баға 5,6% көбейді (2004 жылғы маусыммен салыстырғанда 2005 жылғы маусымда 23,0%). Олардың құрылымында энергия ресурстарының 8,1%, сондай-ақ отандық кәсіпорындар шығарған тамақ өнімдері 1,6% қымбаттағанын атап өткен жөн.

Көкөніс пен жемістің қымбаттауы ауыл шаруашылығы өндірушілерінде бағаның өсуімен (4,7%) қамтамасыз етілді. Осыған ұқсас, ауыл шаруашылығы өндірушілері сататын құс пен мал етіне бағаның өсуі еттің және тұтыну нарығында оның өңделген өнімдерінің қымбаттауына алып келді.

Сүт (13,9%) және жұмыртқа (15,2%) өндірушілердің сату бағасының төмендеуі осы тауарларға және соңғы сату орындарындағы олардың өңделген өнімдеріне бағаның тиісінше азаюына себеп болды.

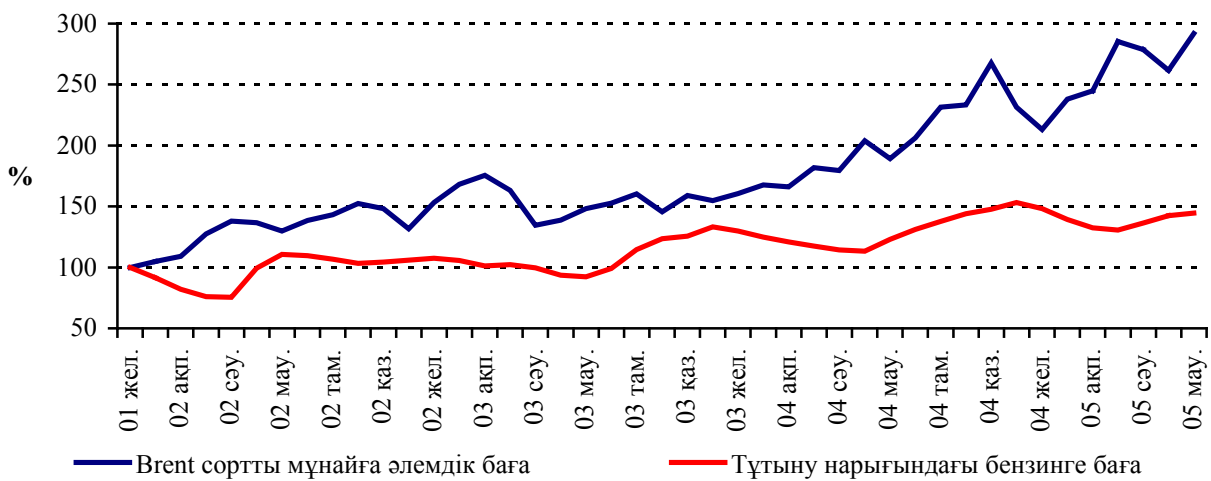
– инфляция «импорты»

Импортуалатын инфляция ішкі нарықтағы импорт тауарларына баға өсуі нәтижесінде қалыптасады.

Қазақстан экономикасының мұнай секторына жоғары тәуелділігін ескере отырып, ондағы баға динамикасы тұтыну нарығына едәуір ықпал етеді. ХВҚ-ның деректері бойынша Brent сортты өңделмеген мұнайға әлемдік баға 2005 жылдың 1-жартыжылдығының қорытындылары бойынша 36,9% өсті. Әлемдік нарықтағы мұнайға бағаның өсуі ішкі тұтыну нарығында мұнай өнімдеріне бағаның өсуінде кейбір кешігулермен көрінеді (3-график).

3-график

Brent сортты мұнайға әлемдік бағаның және бензинге ішкі бағаның өзгеруі (2001 жылғы желтоқсан = 100%)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Етке, сондай-ақ Ресей Федерациясына ет импортын үлестеу жүйесіне жоғары әлемдік баға арқылы көрінетін инфляция «импортының» кейбір жағымсыз әсерін атап өткен жөн. ХВҚ-ның деректері бойынша, 2003 жылдың басынан бастап 2005 жылғы маусым аралығында шошқа еті әлемдік нарықта 54,4%, оның ішінде 2004 жылы – 48,3% (2003 жылғы желтоқсанға қатысты 2004 жылғы желтоқсан), сиыр еті – 43,3% (10,8%) қымбаттады. Ет және ет өнімдері импортының көлемі шамалы болғанына қарамастан, етке әлемдік және ішкі баға арасындағы ара салмақ елеулі болып табылады. Бұдан басқа, ресей үкіметінің ет импортына квота енгізуі Ресейде оған бағаның өсуіне алып келді. 2005 жылы квотаның одан әрі өсуі Ресейге ет жеткізудің неғұрлым пайдалы болуына, өз кезегінде, Қазақстанда оған бағаның өсуіне себеп болды.

Екінші жағынан, ағымдағы жылы Қазақстанға импортталатын дайын тамақ өнімдеріне бағаның шамалы өсуі, сондай-ақ импортқа шығарылатын тоқыма бұйымдарының арзандағаны байқалды. Нарықтың осы бөлігіндегі бәсекелестіктің жоғары деңгейі отандық тауар өндірушілерге өз бағаларын көтеруге мүмкіндік бермейді, бұл ең соңында, инфляцияны тежеуді қамтамасыз етеді.

Бұдан басқа, ағымдағы жылы 15 мамырдан бастап 31 желтоқсан аралығы кезеңінде республикалық және халықаралық қатынаста (импорт бағытында) магистралды темір жол желісінің қызмет көрсетулеріне ет өнімдерін, көкөністі және жемісті тасымалдау кезінде уақытша төмендетілген коэффициент белгіленді, бұл

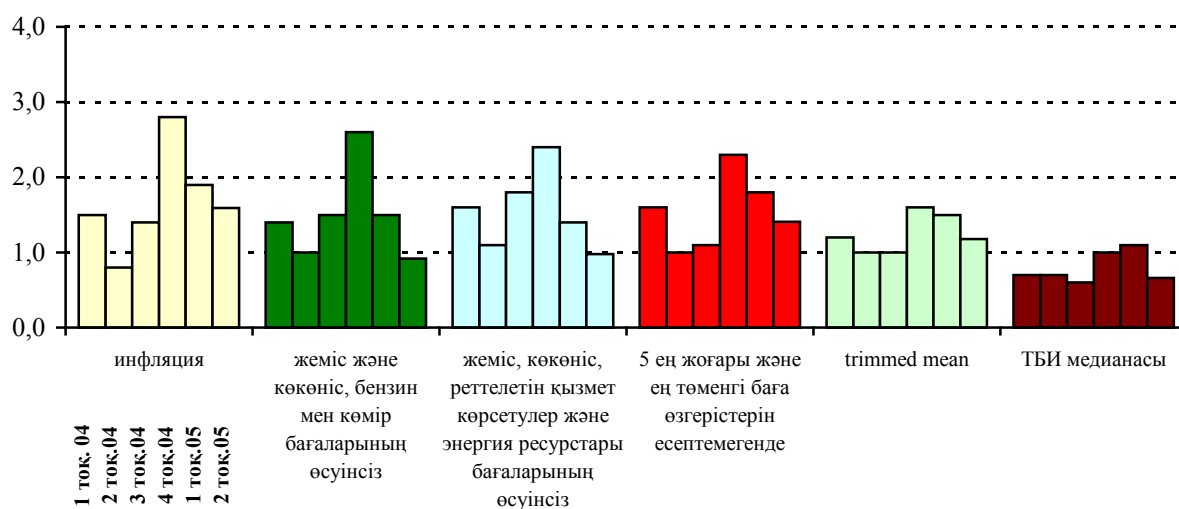
сондай-ақ осы тамақ өнімдеріне бағаның салыстырмалы түрде тұрақты деңгейін сақтауға ықпал етеді.

в. Базалық инфляция¹

2005 жылғы 2-тоқсанда барлық әдістемелер бойынша есептелген базалық инфляция көрсеткіштерінің өткен тоқсанмен салыстырғанда төмендегені байқалды (4-график).

4-график

2004-2005 жылдардағы инфляция және базалық инфляция (өткен кезеңге қарағанда%)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Жеміс-көкөніс өнімдеріне бағаның өсу қарқынының бәсеңдеуіне қарамастан, тұтастай алғанда, қарастырылып отырған кезеңнің қорытындылары бойынша осы тауарға бағаның өсуі едәуір болды. Қарастырылып отырған кезеңде тұтыну бағаларының жалпы динамикасына бензиннің қымбаттауы да жағымсыз әсер етті. Нәтижесінде, 1 және 2-нұсқалар бойынша базалық инфляция деңгейінің төмендеуі жалпы инфляцияға қарағанда тез жүрді.

Қазақстандағы бағалар туралы деректерде мәндердің жоғары алшақтығы байқалады: бағаның жоғары өсуі, сол сияқты олардың күрт төмендеуі. 3-нұсқа бойынша базалық инфляцияны пайдалану бағалардағы маусымдылық пен секірістерді тазартуға мүмкіндік береді, бұл экономика саясатын бағалау мақсаттары үшін осы өлшемнің неғұрлым шынайы екенін білдіреді. 3-нұсқа бойынша базалық инфляция 2005 жылғы 2-тоқсанда жалпы инфляцияның мәніне жақын деңгейге жетті, бұл жеміс-көкөніс өнімдері мен бензинге бағаның жоғары өсуіне, сол сияқты сүт өнімдері мен жұмыртқаға бағаның мерзімдік төмендеуіне байланысты болды.

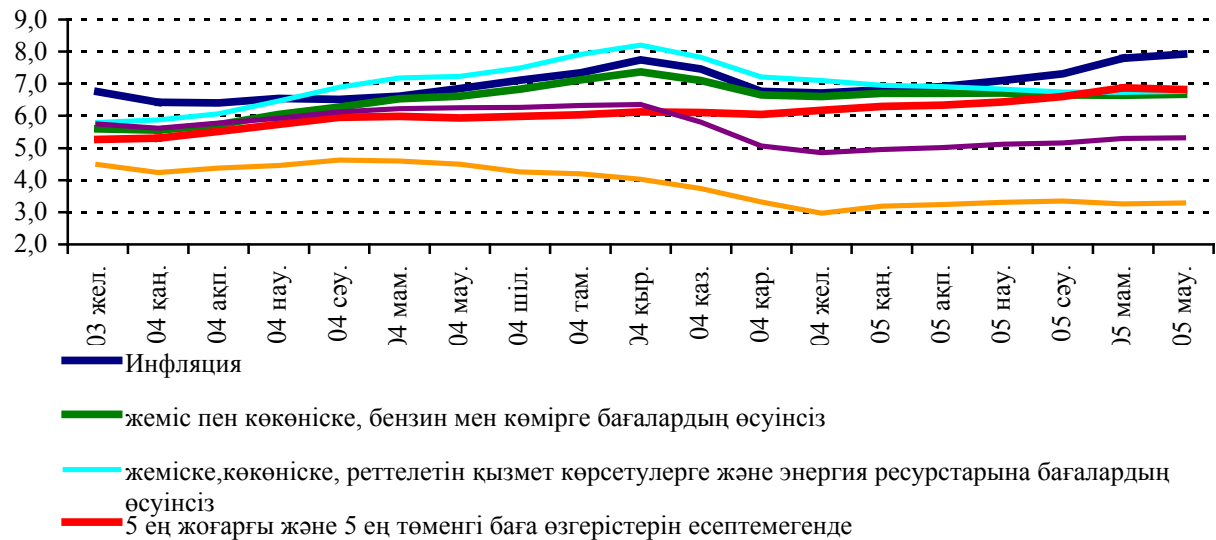
Ағымдағы жылы базалық инфляция көрсеткіштерінің динамикасы жылдық көрсетуде барлық әдістемелер бойынша ұқсас сипатта болды. 1 және 5-нұсқалар

¹ Ұлттық Банк ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде базалық инфляцияның 2 негізгі көрсеткішін бағдарға алады: (1) жеміс пен көкөніске, бензин мен көмірге баға өзгерістерін тұтыну бағаларының индексінен (ТБИ) алып тастау; (2) ТБИ-ден бағаның неғұрлым өскенін көрсеткен 5 компонентті және бағаның неғұрлым төмендегенін көрсеткен 5 компоненттерін шығарып тастау. Қалған әдістемелер бойынша есептелген базалық инфляцияның көрсеткіштерін Ұлттық Банк талдау мақсатында пайдаланады.

бойынша базалық инфляция жыл бойы тұрақты деңгейді көрсетті, 2-нұсқа бойынша өсу қарқыны төмендеді, 3 және 4-нұсқалары бойынша – өсу қарқыны шамалы тездеді (5-график).

5-график

**Инфляция және базалық инфляция
(жылдық көрсетуде %)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Осының бәрі монетарлық факторлардың инфляциялық процестерге әсері, атап айтқанда, 2004 жылдың 2-жартыжылдығында байқалған ақша агрегаттарының едәуір өсуі елдегі бағалардың өсуіне өзінің әсерін тигізетініне куә. Осыған қарамастан, ағымдағы жылдың 2-жартыжылдығында монетарлық факторлар тарапынан болатын қысым 2005 жылдың 1-жартыжылдығындағы ақша ұсынысының шамалы өсуі салдарынан азаяды деп күтілуде, бұл жылдық көрсетуде базалық инфляция көрсеткіштерінің төмендеуінен көрінуге тиіс.

с. Экономиканың нақты секторындағы бағалар

Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар

2005 жылғы сәуір-маусымда өнеркәсіп өнімін өндірушілердің бағалары 5,6% (2004 жылғы екінші тоқсанда – 6,2%) жоғарылады. Шығарылған өнімдер 6,0% қымбаттады, ең бастысы, аралық тұтыну өнімдерінің 6,4%, өндіріс құралдарының 4,6%, тұтыну тауарларының – 2,3% өсуі есебінен болды. Өндірістік сипатта қызмет көрсетуге бағалардың өсуі 1,8% құрады.

2005 жылғы 2-тоқсанда кен өндіру өнеркәсібінде бағаның өсуі 8,5% (2004 жылдың тиісті кезеңінде – 8,2%) болды. Осы салалардағы бағалардың динамикасы олардың отын-энергетикалық ресурстарға өзгеруі әсерінен қалыптасты: мұнай 10,1%, газ конденсаты – 8,5%, көмір – 2,2%, табиғи газ – 2,1% қымбаттады. Олардың барынша жоғары өсу себептерінің бірі энергетикалық және басқа шикізат тауарларына әлемдік нарықтарда бағаның көтерілуі болды.

Өңдеу өнеркәсібінде бағалардың өсу қарқыны 2004 жылғы тиісті кезеңнің көрсеткіштерімен (5,2%) салыстырғанда төмендеп, 2,7% құрады. Бұл ретте өндіруші

кәсіпорындардың бағалары түсті металға - 4,1%, қара метал прокатына – 1,4% көтерілді.

2005 жылғы 2-тоқсанда электр энергиясын, газды және суды өндіру мен бөлуде бағалардың өсуі 2,5% болды (2004 жылғы 2-тоқсанда – 1,5%).

Өнеркәсіп өндірісінде бағаның өсуі жылдық көрсетуде 23,0% құрады.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар

2005 жылғы 2-тоқсанда ауыл шаруашылығы өнімін сату бағасының индексі 0,3% төмендеді (2004 жылғы 2-тоқсанда – 0,6% өсу). Бұл ретте бағалардың төмендеуі өсімдік шаруашылығы өнімдеріне бағалар 1,7% өскен кезде, мал шаруашылығы өнімдерінің, тұтастай алғанда, 2,8% арзандауымен қамтамасыз етілді.

Мал шаруашылығы өнімдеріне бағалар құрылымында сүтке (13,9%) және жұмыртқаға (15,2%) бағалардың маусымдық төмендеуі байқалды. Мал және құс етіне бағалар 3,4% қымбаттады.

Өсімдік шаруашылығы өнімдері көкөніске (4,7%), сондай-ақ дәнді дақылдарға (1,7%) бағаның өсуі салдарынан қымбаттады.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар жылдық көрсетуде 1,1% көтерілді.

Кәсіпорындардың мониторингі¹

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 2002 жылдан бастап нақты сектор кәсіпорындарының жүргізіліп отырған мониторингі шеңберінде инфляциялық күтулерді зерттеуді жүзеге асырады. Осы зерттеу алдағы тоқсанда шикізат пен материалдарды өндірісте пайдаланатын дайын өнім бағаларына қатысты сауал жүргізілген кәсіпорындар басшыларының сапалы бағалауларымен сипатталады.

2005 жылғы 2-тоқсанда осы сауалға сәйкес өткен тоқсанмен салыстырғанда сауал жүргізілген кәсіпорындардың дайын өніміне сұраныс жалпы көбейді. Мәселен, сұраныстың өскендігі туралы кәсіпорындардың 36,2%-ы (1-тоқсанда – 26,7%) мәлімдеді, бір мезгілде өніміне сұраныс төмендеген кәсіпорындардың үлесі (20,4%-дан 13,0%-ға дейін) азайды. Ағымдағы жылдың 3-тоқсанында ағымдағы ахуалдың сақталатыны күтілуде, бұл сұраныстың көбеюін күтіп отырған кәсіпорындар үлесінің (30,6% дейін) азаюына және тұрақты сұранысы бар кәсіпорындар үлесінің (62,3% дейін) едәуір көбеюіне байланысты болды.

Ағымдағы жылдың 1-тоқсанымен салыстырғанда 2-тоқсанда дайын өнімге бағалармен тұрақты ахуал сақталды. Баға тұрақтылығын кәсіпорындардың 67,1%-ы (1-тоқсанда 72,2%), бағаның өсуі туралы 27,4%-ы (20,8%) мәлімдеді. 3-тоқсанда бағалардың одан әрі тұрақтануы күтілуде: тұрақты бағалары бар кәсіпорындардың үлесі 73,1%-ға дейін өседі, өніміне бағалардың өсуі болжанып отырған кәсіпорындардың 22,8%-ның үлесі азаяды.

Алайда, 2005 жылғы сәуір-маусымда өткен кезеңмен салыстырғанда шикізатқа және материалдарға бағалармен ахуал төмендеді. Мәселен, бағалардың өскені туралы кәсіпорындардың 59,8%-ы мәлімдеді, ал 2005 жылғы қаңтар-наурызда бағалардың өсуі сауал жүргізілген кәсіпорындардың 54,2%-да ғана байқалды. Бағалардың тұрақтануын 2005 жылғы 1-тоқсандағы 44,4%-ға қарағанда 39,1%-ы атап өтті. Осыған қарамастан, 3-тоқсанда кәсіпорындар ахуалдың жақсаруын күтуде: баға тұрақтылығын кәсіпорындардың 50%-ы, бағаның өсуін 47,3%-ы болжап отыр.

¹ Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері бойынша

2. Салық-бюджет саясаты¹

Соңғы жылдары бюджеттің кіріс бөлігін орындау жоспарлы көрсеткіштерді едәуір асыра орындаумен жүргізілуде. Нәтиже ретінде, қаржы жылы ішінде кірісті көбейту жағына қарай түзету бюджетті орындауға тән сипат болып қалып отыр. Бұл күтілетін көрсеткіштерден асып түсетін экономикалық өсудің неғұрлым жоғары қарқынымен және тиісінше, бастапқы болжау кезінде бюджеттің кірісін толық бағаламаумен түсіндіріледі.

Осының бәрі мемлекеттің салық төлеушілерден алынатын кірістердің өсуіне себеп болды. Мәселен, бюджеттік кредиттерді және қаржы активтерін сатудан түскен түсімдерді өтеуді есепке алғандағы бюджеттің кіріс бөлігі 2002 жылғы ЖІӨ-ге 21,7%-дан ЖІӨ-ге 24,1%-ға дейін (2005 жылға арналған жоспар) көбейді.

Осындай ахуал ағымдағы жылы да байқалады. Жылдың алғашқы айларында жоспарды асыра орындау республикалық және жергілікті бюджеттердің кірістері бөлігінің жоспарына өзгерістер енгізуге мүмкіндік берді. Мәселен, 2005 жылға арналған мемлекеттік бюджет кірістерінің жоспары 129,5 млрд. теңгеге көбейді немесе бастапқы бекітілген көрсеткіштерден 9,0% өсті.

2005 жылғы 2-тоқсанда мемлекеттік бюджет кірістері 465,7 млрд. теңге болды, бұл тарихи ең жоғарғы тоқсандық деңгей болып табылады. Өткен жылдың тиісті кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда олар 41,7% өсті. Мемлекеттік бюджет кірістері көлемінің 94,6% алып отырған салық түсімдері 55,6% өсті. Бұл ретте түсімдердің өсуі шикізат секторы сияқты шикізатқа жатпайтын секторларда да болды.

2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда қарастырылып отырған кезеңде ең бастысы, үстеме пайдаға салық бойынша алымның (6,3 есеге) өсуі есебінен табиғи және басқа ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер 2,1 есе өсті, бұл мұнайға және роялтиге жоғары бағалар (80,7%) жағдайында айқын болып табылады. Нәтижесінде түсімдердің осы түрі ҚҚС бойынша түсімдерді «басып озып», салық түсімдерінің екінші ірі түрі болды. Түсімдердің едәуір өсу үрдісін корпоративтік табыс салығы көрсетеді. 2005 жылғы 2-тоқсанда ол бойынша түсімдер 2004 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 79,8% өсті. ҚҚС, әлеуметтік және салықтың басқа да түрлері бойынша түсімдердің өсуі баяу қарқынмен жүргендіктен, салық түсімдері құрылымында олардың үлесі төмендеді (6- график).

Мемлекеттік бюджеттің кірістер бөлігінің тұрақты түрде өсуі тиісті түрде олардың шығыстарының ұлғаюында көрсетіледі. Мәселен, шығыс баптары (шығындар, бюджеттік кредиттер және қаржы активтерін сатып алу) 2001 жылғы ЖІӨ-ге 22,1%-дан ЖІӨ-ге 26,5%-ға дейін (2005 жылға арналған жоспар) өсті. Бұл ретте шығындар бойынша ағымдағы жылғы бюджет жоспары 259,2 млрд. теңгеге немесе 19,1% көтерілді.

2005 жылғы 2-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің шығындары 412,1 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Өткен жылдың осындай кезеңіндегі көрсеткіштермен салыстырғанда шығындар 34,4% өсті. 2005 жылғы 2-тоқсандағы ағымдағы шығындар 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 26,2%, күрделі шығындар – 64,6% өсті.

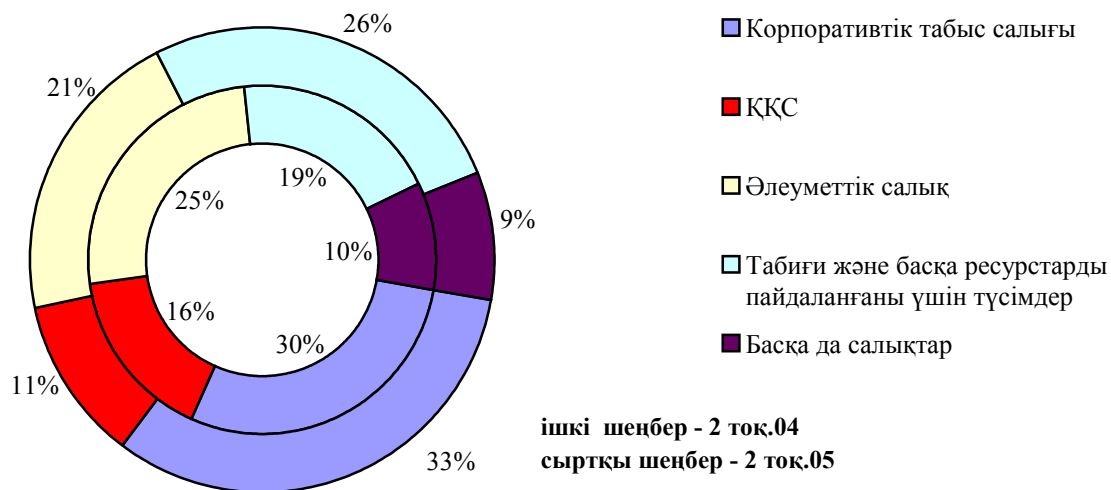
Бюджет шығындарының құрылымындағы едәуір үлесті айналыстағы қолма-қол ақша динамикасына елеулі әсер ететін, қолма-қол нысанда (жеке тұлғаларға ағымдағы трансферттер және жалақы бойынша шығыстар) төленетін шығыстар алып отыр. Бұл ретте 2005 жылғы 2-тоқсанда осы шығындардың динамикасында 2004 жылғы тиісті

¹ Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша

тоқсанмен салыстырғанда олардың жиынтық үлесінің қысқару үрдісін атап өткен жөн (7- график).

6- график

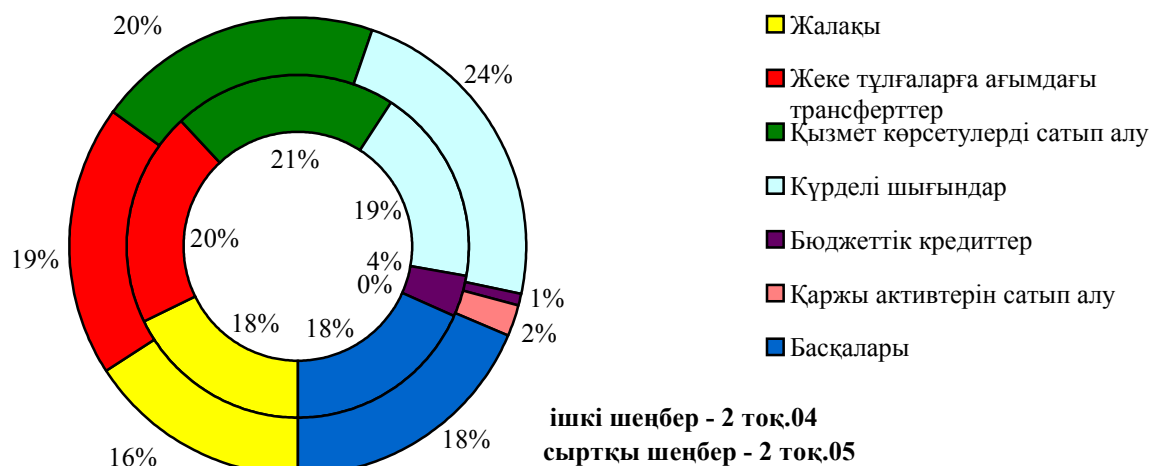
Мемлекеттік бюджеттің салық түсімдерінің құрылымы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

7- график

Бюджеттік кредиттерді және қаржы активтерін сатып алуды қоса алғанда, мемлекеттік бюджет шығындарының құрылымы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

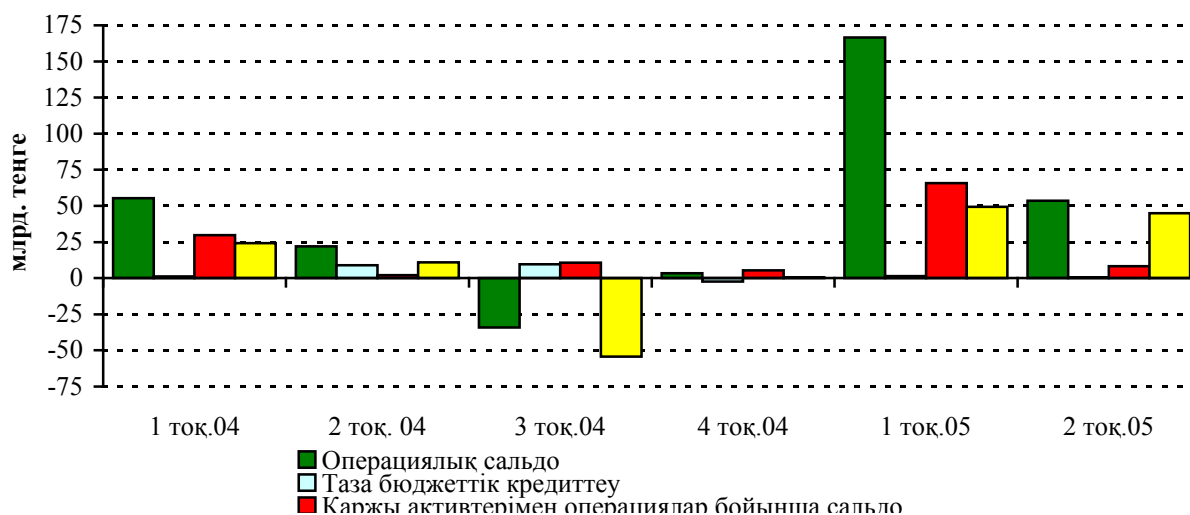
Шығындармен салыстырғанда бюджет кірістері өсуінің неғұрлым жоғары қарқыны 2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда 2,4 есе көбейген мемлекеттік бюджеттің операциялық сальдосының өсуіне ықпал жасады және 53,6 млрд. теңге көлемінде қалыптасты.

Таза бюджеттік кредиттеудің көлемі 2005 жылғы 2-тоқсанда (0,5 млрд. теңге) 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 19,4 есе қысқарды. Бұл ретте кредиттер беру 72,7%, кредиттерді өтеу – 12,8% қысқарды. Қаржы активтерін сатып алу мемлекеттік даму институттарын құру және капиталдандыруды көбейтуге шығыстардың өсуі есебінен 4,0 есе ұлғайды.

Нәтижесінде мемлекеттік бюджет 2005 жылғы 2-тоқсанда 44,8 млн. теңге профицитпен қалыптасты, оның мөлшері 2004 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 4,1 есе өсті (8- график).

8-график

2005 жылғы құрылым бойынша мемлекеттік бюджетті орындау

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Ықтимал тапшылықты қаржыландыру көзі мынадай түрде қалыптасты: заемдардың түсуі – 51,2 млрд. теңге, оларды өтеу – 28,1 млрд. теңге. Нәтижесінде Үкіметтің уақытша бос ақшасы 2005 жылғы 2-тоқсанда 67,9 млрд. теңгеге ұлғайды.

2005 жылғы 2-тоқсанда Қаржы министрлігі мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастыру көлемін өткен тоқсанмен салыстырғанда 15,8% – 48,0 млрд. теңгеге дейін қысқартты. Қаржы министрлігі міндеттемелерін таза шығару (орналастыру минус өтеу) 33,4 млрд. теңгені құрады, бұл өткен тоқсанның көлемінен 39,0% аз. Нәтижесінде үкіметтің ішкі борышы 2005 жылғы 2-тоқсанда 2005 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда 38,1% өсті және 319,2 млрд. теңгеге жетті.

Ағымдағы жылы Қаржы министрлігінің меншікті бағалы қағаздарын орналастыруға тәсілі өзгерді: жүргізілген аукциондар саны оның көлемі көбейген кезде айына біреуге дейін (соңғы аптада) қысқарды. Бұл ретте Қаржы министрлігі аукциондарды өткізу кестесін және олардың көлемін бір тоқсан бұрын алдын ала хабарлайды.

2005 жылғы 2-тоқсанда Үкіметтің сыртқы борышы 14,6% қысқарып, 2,3 млрд. АҚШ долларына жетті (9- график).

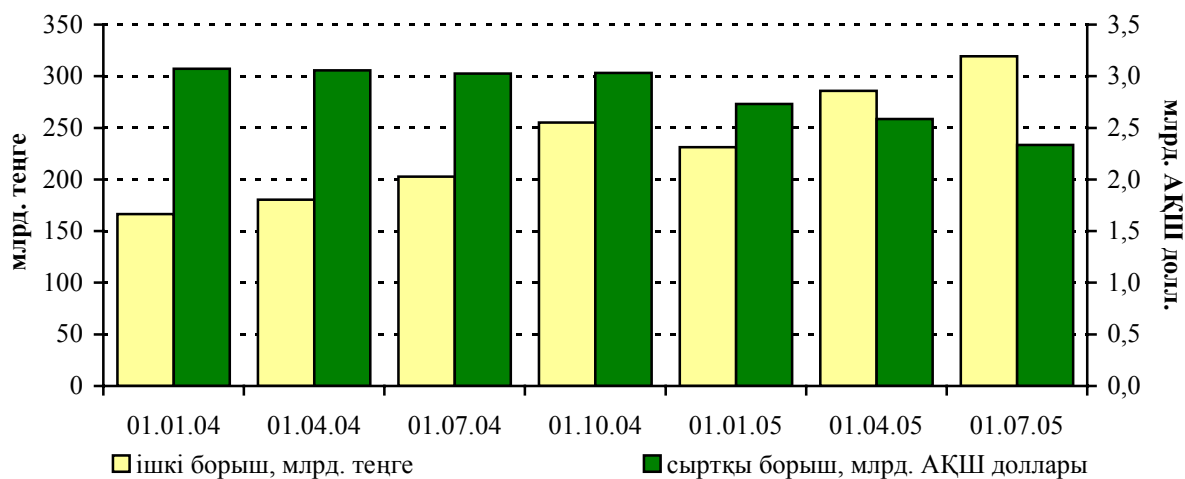
Жоғарыда жазылғандарды ескере отырып, бюджетті орындауға тән сипат кірістерді, шығыстарды және экономикаға басқа ақша ағындарын қайта бөлу процесіне мемлекеттің неғұрлым белсенді қатысуы болып табылады. Бір жағынан, салық түрінде бюджетке алынатын қосылған құн шамасы тұрақты түрде өседі. Бұл соңғы жылдары жүзеге асырылған жекелеген салықтар ставкаларының төмендеуіне қарамастан жүргізіледі. Екінші жағынан, мемлекет экономикаға инвестицияларды белсенді түрде үдетуде және мемлекеттік меншік көлемін көбейтуде. Егер өткен жылдары мемлекет кредиттеу түрінде белгілі бір шығындарды қаржыландырса, ағымдағы жылы берілетін кредиттердің көлемі шығындардың өсуі, яғни өтеусіз қаржыландыру есебінен қысқарды.

Осылайша, Қаржы министрлігінде қолданылып жүрген бюджеттік бағдарламаларды қаржыландыру үшін қажеттіліктен тыс едәуір «артық» қаржы ресурстарының болу фактісін түсіндіруге болады.

Осының бәрі Қазақстанда инфляциялық процестерді тиімді реттеу үшін едәуір кедергі болып табылатын маңызды фискалды экспансия туралы айғақтайды.

9-график

Үкімет борышының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

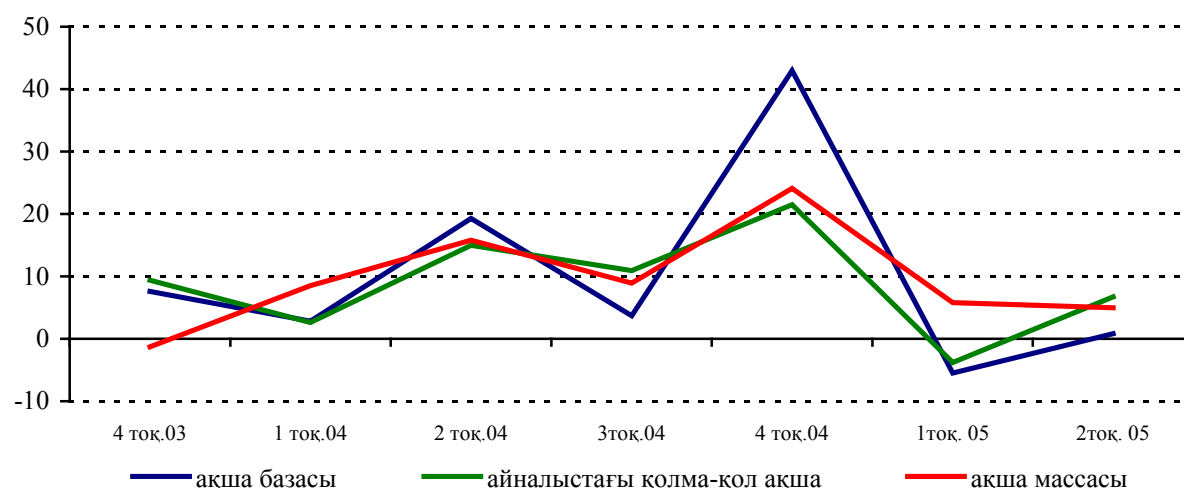
3. Ақша-кредит саясаты

а. Ақша ұсынысы

Ақша ұсынысы көрсеткіштерінің динамикасы 2-тоқсанда осы кезеңге тән сипатта болды: барлық ақша агрегаттары бойынша өсу байқалды. Осыған қарамастан, ағымдағы жылы ақша ұсынысының кеңею қарқыны айтарлықтай аз көрсеткіштерді көрсетіп отыр. Мәселен, 2005 жылғы маусымның қорытындысы бойынша ақша базасы 2004 жылғы 1 жартыжылдықта оның өсуі 22,6% болғанда, 2004 жылғы желтоқсандағы көрсеткіштерге жеткен жоқ (4,7% азайды). Ақша массасының өсу қарқыны 11,1% (2004 жылғы 1 жартыжылдықта – 25,6%) дейін азайды. Айналыстағы қолма-қол ақша 2005 жылғы қаңтар-маусымда 2004 жылғы қаңтар-маусымдағы 18,0%-ға қарағанда 2,7% өсті. Сонымен қатар, 2005 жылғы 2-тоқсанда ақша массасының өсу қарқыны (5,0%) алдыңғы тоқсанмен (5,8%) салыстырғанда бәсеңдегенін атап айтқан жөн (10-график).

10-график

Ақша агрегаттарының динамикасы (өткен кезеңге %)

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша базасы

Маусымның аяғында ақша базасы 550,6 млрд. теңге болды. 2005 жылғы 2-тоқсанда ол 0,8% кеңейді, бұл осы кезеңдегі барынша төмен көрсеткіш болып табылады. 2000-2004 жылдары оның өсуінің орташа қарқыны 2-тоқсанда 16% астам болып бағаланды.

Ішкі активтер айтарлықтай ұлғайған кезде ақша базасының аз ғана өсуі Ұлттық Банктің таза сыртқы активтерінің қысқаруымен түсіндіріледі.

11,9% болған мұндай қысқару Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері көлемінің 13,6% (немесе 1,3 млрд. АҚШ долларына) 8,0 млрд. АҚШ долл. дейін төмендеуі есебінен болды.

Бұл ретте таза халықаралық резервтер құрылымында валюталық активтер 15,2% төмендеді. Бұған Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты шеңберіндегі, сол сияқты Үкіметтің шоттары бойынша операциялары себеп болды. Ұлттық Банк 2-тоқсанда ішкі валюта нарығында шетел валютасын нетто-сатушы болды. Үкіметтің шоттары

бойынша операциялар 14,6% қысқарған сыртқы борышқа қызмет көрсетумен және өтеумен, сондай-ақ 1,1% ұлғайған Ұлттық қордың активтерін толықтыру мақсатында валюта сатумен байланысты болды. Алтындағы активтер операциялар жүргізу және әлемдік нарықта оның бағасын 2,2% көтеру нәтижесінде 3,4% ұлғайды.

Ұлттық Банктің таза ішкі активтері 12,9% өсті, бұған Үкіметті қоспағанда экономика секторларына таза талаптардың ұлғаюы ықпал етті. Қаржылық ұйымдарға талаптар – 30,7%, басқа экономикаға талаптар 66,3% өсті. Ақша нарығында Ұлттық Банк операциялары көлемінің айтарлықтай өсуіне қарамастан, қаржылық ұйымдарға талаптардың өскенін атап айтқан жөн. Көп жағдайда бұл қысқа мерзімді ноталарды шығару көлемінің өсуі (алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда 2-тоқсанда 2,6 есе) олардың айналыс мерзімдерінің айтарлықтай қысқаруымен қатар жүргендігімен түсіндіріледі (1,7 есе). Нәтижесінде айналыстағы ноталардың көлемі азайды.

Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарындағы қалдықтардың өсуі нәтижесінде Үкіметке таза талаптар 24,8% қысқарды, бұл, өз кезегінде, сақталып отырған бюджет профицитіне негізделген.

Ақша базасы 2005 жылғы 2 тоқсанда 0,8% кеңеюіне қарамастан Ұлттық Банктің пассивтері ақша базасын есептеген кезде есепке алынбайтын депозиттердің 91,1% қысқаруы салдарынан 10,9% қысқарды (1-кесте).

1-кесте

Ұлттық Банктің активтері мен пассивтерінің өзгеру динамикасы

	1 тоқ.05		2 тоқ.05	
	млрд. теңге	% өткен тоқсанға	млрд. теңге	% өткен тоқсанға
Таза сыртқы активтер	1912,7	1,9	1788,3	-11,9
Таза ішкі активтер	-1281,5	-16,0	-1225,9	12,9
Таза ішкі кредит	-528,9	-18,8	-444,1	16,0
Үкіметке таза талаптар	-143,2	-98,4	-178,7	-24,8
қаржылық ұйымдарға талаптар	-387,9	-3,3	-268,9	30,7
басқа экономикаға талаптар	2,2	-15,7	3,6	66,3
Басқа да таза ішкі активтер	-68,7	1,9	-76,5	-11,4
Пассивтер	631,2	-8,6	562,4	-10,9
Ақша базасы	546,1	-5,5	550,6	0,8
Басқа депозиттер	81,3	-27,8	7,2	-91,1
Кредиттер (репо)	3,9	-	4,5	17,7

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

2005 жылғы 2-тоқсанда алдыңғы тоқсандағымен салыстырғанда екінші деңгейдегі банктердің таза сыртқы активтерінің (0,4%), сол сияқты ішкі активтерінің (10,5%) кеңейгені байқалды, бұл ретте олардың пассивтері 14,2% өсті.

Қаралып отырған кезең банктердің ресурстық базасының, оның үстіне сыртқы, сондай-ақ ішкі көздерден бұдан әрі өсуімен сипатталды. Резидент еместер алдындағы міндеттемелер резидент еместерден алынған кредиттердің өсуіне (21,2%), сондай-ақ Қазақстан банктеріндегі шоттардағы резидент еместердің депозиттерінің аз ғана өсуімен (1,4%) байланысты 13,2% өсті. Банктердің ішкі көздері резиденттер депозиттерінің 10,8% өсуінің арқасында көбейді.

Банктердің ресурстық базасының өсуі Қазақстан экономикасына кредиттік үстемдіктің жоғары қарқынының сақталуына ықпал етті. 2-тоқсанда экономикаға

талаптар 17,6% ұлғайды. Тұтынушылық кредиттеу айтарлықтай қарқынмен өсуде, осыған байланысты банктердің үй шаруашылықтарына талаптарының өсуі 25,6% болды. Қаржылық емес ұйымдарға талаптары 15,2% өсті.

Сонымен қатар екінші деңгейдегі банктер тартылған ресурстарды сыртқы активтерге белсенді орналастырды, мұның өзі белгілі бір дәрежеде ішкі экономикаға қысымды азайтты. 2005 жылғы 2-тоқсанда резидент еместерге талаптар 21,6% өсті және ең бастысы, кредиттеуге (талаптар сомасының 35,1%-ы), депозиттерге орналастыруға (32,3%), сондай-ақ бағалы қағаздар сатып алуға (23,8%) бағытталды.

Екінші деңгейдегі банктердің Үкіметке талаптары аз ғана – 1,6% өсті, мұның өзі Қаржы министрлігі бағалы қағаздарының төмен кірістілігі себепті банктердің оларға мүдделілігінің төмен болуына байланысты.

Екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банкке талаптарының құрылымында депозиттер мен банктердің басқа талаптары қысқарған кезде Ұлттық Банкке талаптардың жалпы қысқаруын қамтамасыз ете отырып, банктердің кассаларындағы қолма-қол ұлттық валюта ғана өсті (2-кесте).

2-кесте

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

	1 тоқ.05		2 тоқ.05	
	млрд. теңге	% өткен тоқсанға	млрд. теңге	% өткен тоқсанға
Таза сыртқы активтер	-485,6	-3,1	-483,6	0,4
резидент еместерге талаптар	636,9	26,9	774,4	21,6
резидент еместер алдындағы міндеттемелер	1122,5	15,4	1257,9	12,1
Ішкі активтер	1933,8	7,3	2137,6	10,5
Ұлттық Банкке талаптар	392,6	0,1	329,5	-16,1
Ішкі кредит	1917,5	9,2	2232,0	16,4
Үкіметке таза талаптар	139,3	11,2	141,5	1,6
Экономикаға талаптар	1778,2	9,1	2090,5	17,6
Басқа да таза ішкі активтер	-376,3	-8,8	-424,0	-12,7
Пассивтер	1448,2	8,8	1654,0	14,2
Депозиттер	1298,8	11,4	1438,6	10,8
Басқалары	149,5	-9,5	215,4	44,1

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша массасы

2005 жылғы 2-тоқсанда ақша массасының өсуі 1833,3 млрд. теңгеге дейін 5,0% болды және депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтері 19,3% қысқарғанда, олардың ішкі активтерінің 23,0% өсуімен қамтамасыз етілді.

Қаралып отырған кезең ішінде депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтерінің азаюы банктердің сыртқы активтері аз ғана ұлғайған кезде Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерінің қысқаруына негізделді.

2005 жылғы 2-тоқсанда депозиттік ұйымдардың ішкі активтерінің өсуі экономиканың қаржылық емес секторының кредиттеу көлемінің жалғасып отырған өсуімен қамтамасыз етілді. Депозиттік ұйымдардың экономикаға талаптарының өсуі 2005 жылғы 2-тоқсанда алдыңғы кезеңмен салыстырғанда 17,9% болды (3-кесте).

3-кесте

Ақша массасы өзгерістерінің динамикасы

	1 тоқ.05		2 тоқ.05	
	млрд. теңге	% өткен тоқсанға	млрд. теңге	% өткен тоқсанға
Ақша массасы	1746,1	5,8	1833,3	5,0
Таза сыртқы активтер	1427,1	1,2	1304,7	-19,3
Ішкі активтер	318,9	9,5	528,6	23,0
Үкіметке таза талаптар	-4,0	-107,6	-37,3	-834,0
экономикаға талаптар	1793,6	8,9	2114,4	17,9
басқа да таза ішкі активтер	-786,8	-0,3	-843,1	-7,2

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Қаралып отырған кезеңде ақша массасын кеңейтудің неғұрлым жоғары қарқыны ақша базасының өсу қарқынымен салыстырғанда ақша мультипликаторы мәнінің 3,20-дан 3,33-ке дейін ұлғаюына әкеліп соқтырды.

Ақша массасын негізгі құрайтындардың динамикасын талдау 2005 жылғы 2-тоқсанда айналыстағы қолма-қол ақшаның ұлғаюы (6,7%) резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің өсуінен асып түскенінің (4,5%) айғағы. Нәтижесінде, 2005 жылғы 2-тоқсанның қорытындысы бойынша ақша массасы құрылымындағы соңғысының үлесі 79,1%-дан 78,8% дейін қысқарды (4-кесте).

4-кесте

Ақша массасы компоненттері өзгерістерінің динамикасы

	1 тоқ.05		2 тоқ.05	
	млрд. теңге	% өткен тоқсанға	млрд. теңге	% өткен тоқсанға
Ақша массасы	1746,1	5,8	1833,3	5,0
айналыстағы қолма-қол ақша	364,8	-3,8	389,5	6,7
резиденттердің депозиттері	1381,2	8,7	1443,9	4,5

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Айналыстағы қолма-қол ақша

Айналыстағы қолма-қол ақша 2005 жылғы 2-тоқсанда алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда 6,7% ұлғайды және 389,5 млрд. теңгені құрады. Олардың динамикасына экономикадағы іскерлік белсенділіктің маусымдық көтерілуі, жалақының өсуі, сондай-ақ теңгенің айырбас бағамының динамикасы айқындалушы ықпал етті, мұның өзі екінші деңгейдегі банктердің және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қолма-қол ақшасының айналымы жөніндегі деректермен расталады.

2005 жылғы 2-тоқсанда 2005 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда тауарларға, көрсетілетін қызметке және орындалған жұмысқа ақы төлеу үшін қолма-қол ақшаны нетто-беру 35,1% көбейді. Бұл, ең алдымен, бөлшек тауар айналымының маусымдық өсуіне байланысты, ол 2005 жылғы 2-тоқсанда алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда номиналдық көрсетумен 9,8% бағаланады.

Ауыл шаруашылығы өнімдері үшін ақы төлеуге қолма-қол ақша беру де өсті, бұл осы саладағы маусымдық жандануға байланысты.

2005 жылғы 2-тоқсанда айналыстағы қолма-қол ақшаның өзгеруіне айтарлықтай ықпал еткен тағы бір фактор еңбекақы төлеуге, банкоматтарды толықтыруға және жеке

тұлғалардың талап ету жөніндегі салымдары мен ағымдағы шоттары бойынша нетто-берудің жиынтық өсуі болып табылады. 2005 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда олардың көлемі 28,3% өсті.

Теңгенің құнсыздануы және халықтың құнсыздануға қатысты күтулерінің тиісінше өсуі қолма-қол шетел валютасына сұраныстың өсуіне ықпал етті. Валютаны сатып алуға қолма-қол ақша беру аз ғана өскен кезде (3,0%) валюта сатудан қолма-қол ақша түсуінің айтарлықтай өсуі (36,1%) айналыстағы қолма-қол ақша өсуін тежеуді қамтамасыз етті (5-кесте).

5-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру және түсімдер сальдосы

	1 тоқ.05		2 тоқ.05	
	млрд. теңге	% өткен тоқсанға	млрд. теңге	% өткен тоқсанға
Тауарлар, қызмет көрсетулер және орындалған жұмыстар	-67,6	-39,1	-43,9	35,1
Ақы төлеу үшін беру	169,0	-26,5	250,5	48,2
сатудан түсімдер	236,6	-15,0	294,4	24,4
Жалақы (банкоматтардағы, жеке тұлғалардың талап ету бойынша салымдары мен ағымдағы шоттарындағы ақшаны есепке ала отырып)	200,6	-17,9	257,4	28,3
Ауыл шаруашылығы өнімі	9,8	-62,1	13,0	32,4
Шетел валютасымен операциялар	-95,6	-5,9	-157,1	-64,4
валюта сатып алуға беру	81,4	-15,3	83,8	3,0
валюта сатып алудан түсімдер	177,0	-5,0	241,0	36,1
Жеке тұлғалардың мерзімдік салымдары	-5,2	75,9	-1,0	81,1
Зейнетақы және жәрдемақы	52,0	6,4	56,9	9,6
Басқа да баптар	-90,1	-31,3	-76,6	15,0
Қолма-қол ақша берудің және түсімдерінің жиынтық сальдосы	3,9	-95,6	48,8	1139,6

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Резиденттердің депозиттері

Резиденттердің депозиттері 2005 жылғы маусымның аяғында 1443,9 млрд. теңгеге жетті. 2005 жылғы 2-тоқсанда олар 4,5% ғана өсті.

Резиденттер депозиттерінің өсу қарқынының бәсеңдеуі аударылатын депозиттер (8,4%), сондай-ақ басқа депозиттер бойынша да (2,7%) байқалады. Бұл ретте олардың жалпы көлеміндегі ағымдағы жылы байқалып отырған басқа депозиттер үлесі азаюының жағымсыз үрдісін атап айтқан жөн: 2004 жылғы желтоқсанда ең жоғары мәнге жетті (70,4%), 2005 жылғы маусымның аяғында олар 66,2% дейін төмендеді.

Ағымдағы жылы байқалып отырған АҚШ долларына қатысты теңгенің құнсыздануы банктік салымдар валютасын таңдауда халықтың басымдық беруінің өзгеруіне әкеліп соқтырды, бұл әсіресе 2-тоқсанда айқын көрінді. Халықтың шетел валютасындағы басқа депозиттері де 14,2% өсті, сонымен қатар олардың теңгедегі көлемі іс жүзінде өзгерген жоқ – 0,1% өсті.

Алайда банктік емес заңды тұлғалар үшін осындай арақатынасты талдайтын болсақ, онда мүлдем қарама-қарсы көрініс пайда болады: теңгедегі басқа депозиттер 17,0% өсті, ал шетел валютасындағы депозиттер – 12,6% азайды. Заңды тұлғалар ақшаны кіріс алатын валютада сақтағанды жөн көретіні ықтимал (6-кесте).

6-кесте

**Резиденттер депозиттерінің өзгеру динамикасы
(өткен кезеңге %)**

	1 тоқ.05	2 тоқ.05	үлес, % ¹
Резиденттердің депозиттері	8,7	4,5	100,0
Теңгедегі аударылатын депозиттер	7,0	11,9	25,0
халықтың	-2,9	12,0	3,3
банктік емес заңды тұлғалардың	8,7	11,9	21,7
Теңгедегі басқа депозиттер	6,9	8,3	33,7
халықтың	8,8	0,1	16,0
банктік емес заңды тұлғалардың	5,1	17,0	17,7
Шетел валютасындағы аударылатын депозиттер	70,2	-0,5	8,8
халықтың	0,6	23,3	1,2
банктік емес заңды тұлғалардың	86,8	-3,5	7,5
Шетел валютасындағы басқа депозиттер	1,6	-2,6	32,5
халықтың	5,5	14,2	14,3
банктік емес заңды тұлғалардың	-0,5	-12,6	18,3

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

в. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары

2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты Қазақстан қаржы нарығындағы жоғары өтімділіктің сақталуы жағдайында жүргізілді. Ұлттық Банктегі екінші деңгейдегі банктердің теңгедегі корреспонденттік шоттарындағы күндік орташа қалдықтары алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда сәуір-шілдеде 4,8%, ал 2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда іс жүзінде екі есе өсті (91,1% өсу). Бұл ретте оның ең жоғары көлемі маусымның екінші жартысына сәйкес келді, бұл кезде ол 26 маусымда тарихи ең жоғары көрсеткішке – 95,9 млрд. теңгеге жетіп, күніне орта есеппен 60 млрд. теңге болды.

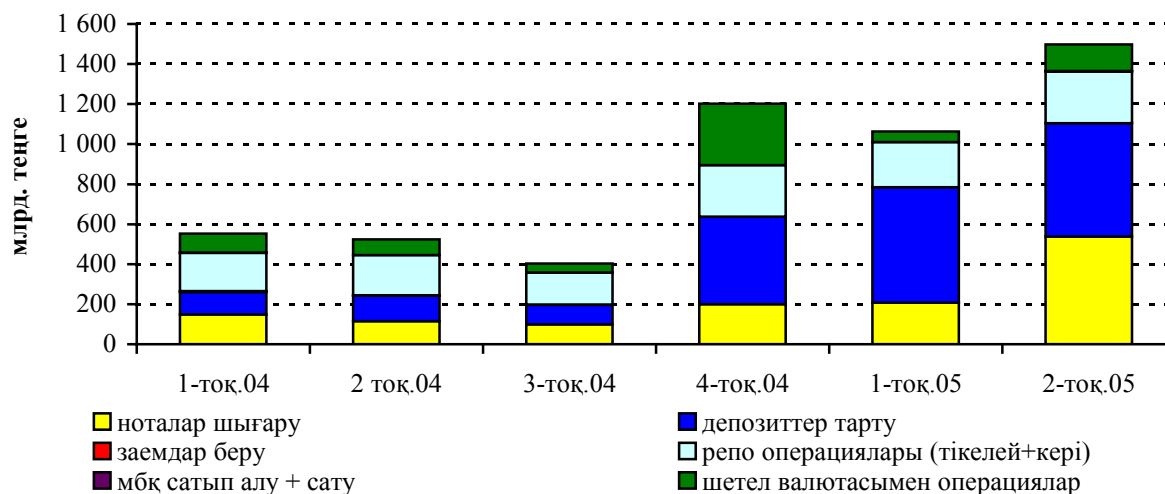
Теңгенің АҚШ долларына қатысты екіжылдық номиналдық нығаюынан кейін ағымдағы жылы теңгенің динамикасы оның номиналдық құнсыздануымен сипатталады. Валюта нарығындағы ахуалға сүйене отырып, қаржы нарығының қатысушылары ақша нарығындағы өздерінің мінез-құлқын айқындады. Нарық қатысушыларының мінез-құлқы және қалыптасып отырған ағымдағы жағдай Ұлттық Банктің қаржы нарығындағы іс-қимылын айқындады.

Тұтастай алғанда Ұлттық Банк 2-тоқсанда қаржы нарығында қысқа мерзімді ноталар шығаруды, депозиттер тартуды, тікелей және кері репо операцияларын, мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алуды, сондай-ақ 1497,4 млрд. теңге сомасына шетел валютасын сатып алу мен сатуды қоса алғанда бірқатар операцияларды жүзеге асырды. Алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда операциялар көлемі 40,8%, ал 2004 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда – 2,9 есе өсті. Бұл ретте алдыңғы тоқсанмен салыстырғанда ақша нарығындағы операциялар көлемі – 35,0%, ал валюталық нарықта 2,5 есе өсті (11-график).

¹ 2005 жылғы 1 сәуірге

11-график

Ішкі қаржы нарығындағы Ұлттық Банктің операциялары

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша нарығында көлемі бойынша: депозиттер тарту, қысқа мерзімді ноталар шығару және репо операциясы неғұрлым ірі операциялар болып қалуда. 2005 жылғы 2-тоқсанда олардың жиынтық көлемі барлық операциялардың жиынтық көлемінен 91,0% асып кетті. Шетел валютасымен операциялар (сатып алу + сату) 2005 жылғы 1-тоқсандағы 5,0%-дан көбейіп, 8,9% болды. Ұлттық Банктің портфелінен мемлекеттік бағалы қағаздарды сатып алу мен сату және заемдар беру операциялары, өткен кезеңдердегідей, қаржы нарығында осы операциялар көлемінің елеусіз болуына байланысты роль атқармайды.

Валюталық бағам

2005 жылғы 2-тоқсанда теңгенің АҚШ долларына нақты әлсіреуі жалғаса берді: тоқсан нәтижелері бойынша теңгенің бағамы 1,84%-ға 1 АҚШ долл. үшін 132,55 теңгеден бастап 1 АҚШ долл. үшін 134,99 теңгеге дейін құнсызданды (2005 жылғы 1-тоқсанда – 1,96%).

Теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 2005 жылғы 2-тоқсанда 1 АҚШ доллары үшін 132,31 теңге болды. Тоқсан бойы теңге АҚШ долларына қатысты 1 доллар үшін 130,28-136,00 теңге диапазонында өзгерді (12-график).

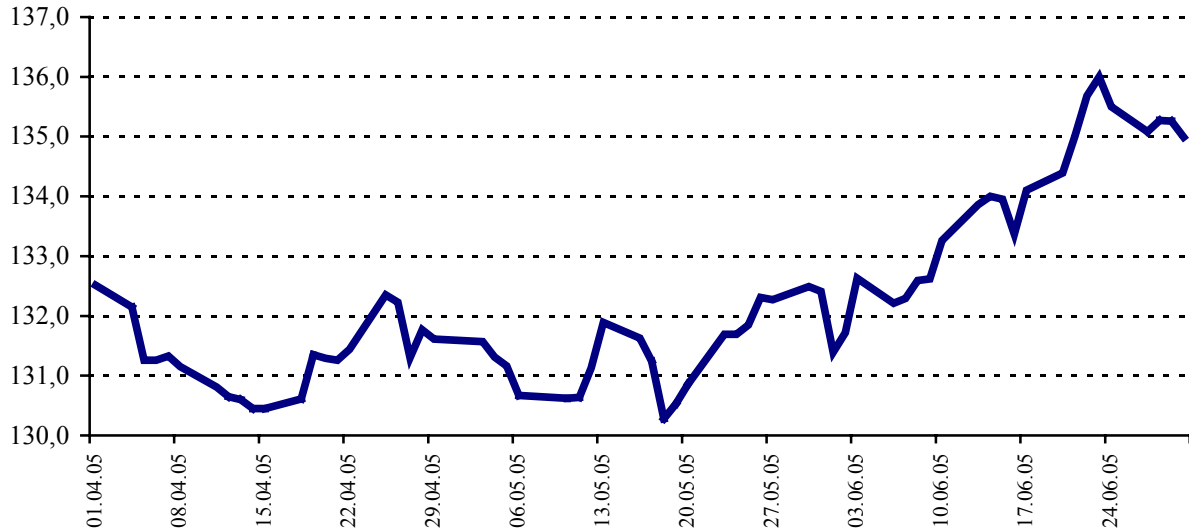
Халықаралық валюта нарығындағы 2005 жылғы 2-тоқсандағы жағдай теңгенің АҚШ долларына және басқа шетел валюталарына бағамының динамикасына ықпал еткен елеулі фактор болып табылады. Франция мен Нидерландтағы Еуроодақ конституциясының жобасы бойынша референдумдардың теріс нәтижелері, АҚШ-тың бюджет тапшылығының және сауда балансы тапшылығының төмендеуі туралы деректердің және АҚШ-тың экономикалық жағдайының жақсаруы мен оның Еуроаймақ елдерінде салыстырмалы түрде нашарлауын куәландыратын басқа да бірқатар көрсеткіштердің жариялануы, сондай-ақ АҚШ-тағы пайыздық ставкалардың неғұрлым жоғары деңгейі әлемдік валюта нарығында АҚШ доллары бағамының еуроға қатысты өсу үрдісінің сақталуына себепші болды. Нәтижесінде АҚШ долларының еуроға бағамы халықаралық валюта нарығында 2-тоқсанда 6,0%-дан астам өсті.

Әлемдік нарықта қалыптасқан жағдайдан басқа теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамына банктердің сыртқы заемдар бойынша міндеттемелерін өтеу қажеттігіне, сондай-ақ теңгелік құралдар кірістілігінің төмен деңгейде сақталуына

байланысты екінші деңгейдегі банктер тарапынан шетел валютасына сұраныстың көбеюі әсер етті.

12-график

Теңгенің АҚШ долларына нақты айырбас бағамының динамикасы

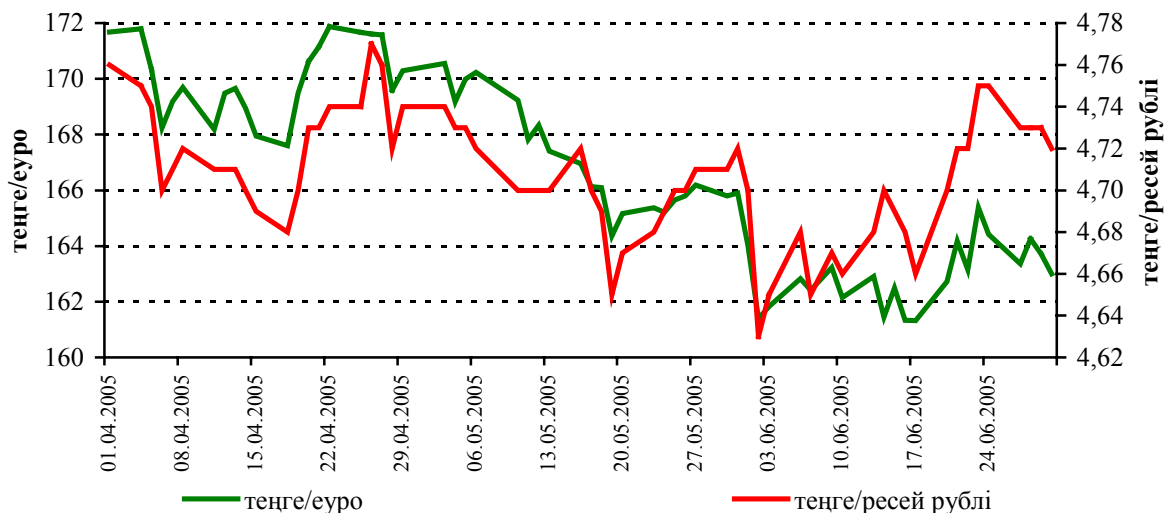

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Теңгенің Қазақстан нарығындағы еуропалық валютаға қатысты бағамының динамикасына халықаралық қаржы нарығындағы бірыңғай еуропалық валютаның жай-күйі, сондай-ақ теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша бағамының тұрақтануы ықпал етті. 2005 жылғы 2-тоқсанда теңгенің еуроға ресми бағамы 5,22% нығайды және кезеңнің аяғында бір еуро үшін 163,0 теңге болды (13-график).

13-график

Теңгенің еуроға және ресей рубліне ресми бағамының динамикасы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ресей рублінің теңгеге қатысты бағамының динамикасы, негізінен, ресей рублінің АҚШ долларына айырбас бағамы бойынша Ресейдің Орталық Банкінің

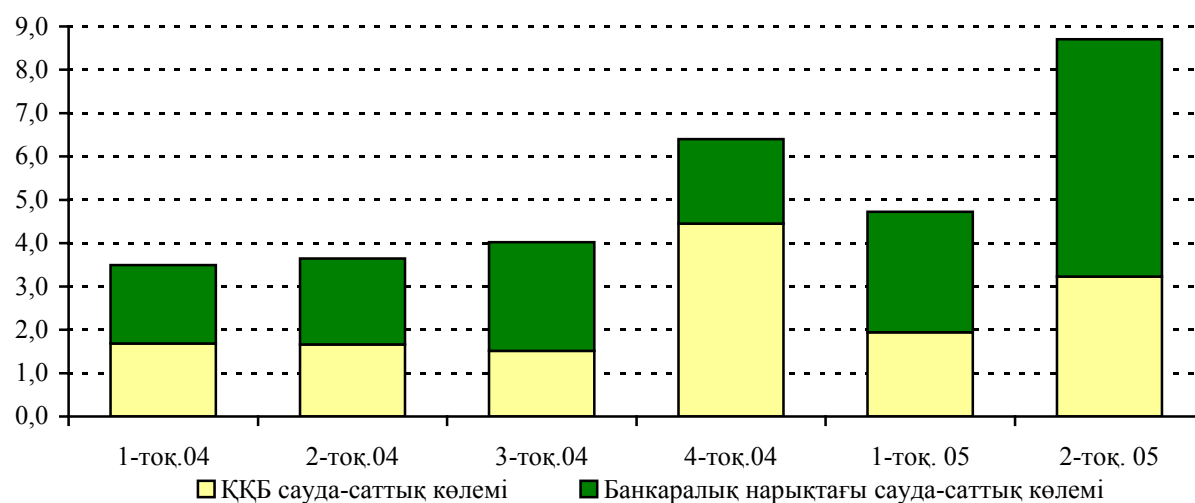
саясатымен айқындалды. Мәселен, 2005 жылғы 2-тоқсанда теңгенің ресей рубліне ресми бағамы 1,05% нығайды (13-график).

2005 жылғы 2-тоқсанда доллар позициясындағы биржалық сауда-саттық көлемі Қазақстан Қор биржасында 3,22 млрд. АҚШ долл. болды, бұл өткен тоқсандағы деңгейден 66,0% көп.

Биржадан тыс валюта нарығында операциялар көлемі 2005 жылғы 2-тоқсанда 1-тоқсанмен салыстырғанда екі есе көбейді және 5,48 млрд. АҚШ долл. жетті. Ең аз операциялар көлемі сәуір айында, ең көбі маусым айында байқалды. Орташа алғанда 2-тоқсан үшін ай сайынғы сауда-саттық көлемі 1826,1 млн. АҚШ долл. болды (14-график, 7-кесте).

14-график

Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі, млрд. АҚШ долл.

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

7-кесте

Ішкі валюта нарығындағы сауда-саттық көлемі, млн. АҚШ долл.

	сәуір.05	мамыр.05	маусым.05
ҚҚБ сауда-саттық көлемі	742,13	802,53	1 678,93
Банкаралық нарықтағы сауда-саттық көлемі	1 730,18	1 807,89	1 940,19

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ішкі валюта нарығындағы шетел валютасына сұраныс пен ұсыныстың теңгерілуін қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банк шетел валютасын нетто-сатушы болды. Ұлттық Банктің қатысу коэффициенті шамамен 7,4% болды.

2005 жылғы 2-тоқсанда валюта нарығы Қазақстанның барлық ішкі қаржы нарығында басым болғандығын атап өткен жөн және валюта нарығындағы жағдайға байланысты қаржы нарығына қатысушылар ақша нарығындағы өздерінің мінез-құлқын айқындады.

Маусым айында байқалған құнсыздану қарқынын жеделдету валюта нарығында сауда-саттық көлемінің өсуімен қатар жүргізілді, бұл ретте валюта сатып алушылар саны жекелеген кезеңдерде оны сатушылар санынан едәуір басым болды. Әсіресе бұл 2005 жылғы 20 - 24 маусым аралығындағы кезеңде айқын көрінді.

Ақша нарығында валюта нарығына ақша аудару нәтижесінде теңгенің елеулі тапшылығы туындады. Екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі теңгелік

корреспонденттік шоттары күрт қысқарды. Осының салдарынан «қысқа» теңгелік құралдар бойынша кірістілік күрт өсті. Мәселен, 2005 жылғы 20 - 23 маусым аралығында келесі жұмыс күні өтелетін «овернайт» мерзімімен операциялар бойынша репо нарығындағы орташа алынған ставка 1,8%-дан 9,2%-ға дейін (жекелеген операциялар бойынша ол 15,0% жетті) артты.

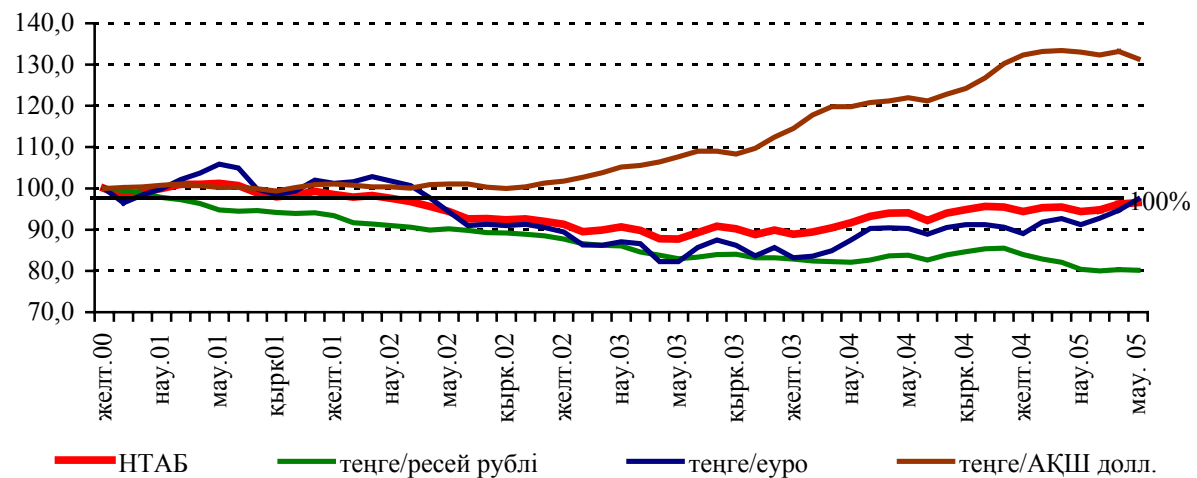
Осы кезеңдегі кірістіліктің өсуі теңгелік банкаралық депозиттер бойынша да байқалды. Берілген долларлық банкаралық кредиттер бойынша кірістілік түсуінің қарама-қарсы үрдісі банктердің АҚШ долларына қанық болуымен түсіндіріледі.

Кейінгі кезеңде 2005 жылғы маусымның аяғына дейін қаржы нарығындағы ахуал салыстырмалы түрде тұрақты болып қалды. Теңге белгілі бір дәрежеде АҚШ долларына қатысты өзінің позициясын «қайтарды», нарықтағы орташа алынған кірістілік 0,3-2,0% диапазонында, яғни өзінің әдеттегі диапазонында болды.

Теңгенің нақты тиімді айырбас бағамының (НТАБ) индексі 2005 жылғы 2-тоқсанның қорытындылары бойынша (2005 жылғы маусым 2005 жылғы наурызға қатынасы бойынша) 2005 жылғы наурызбен салыстырғанда 2,4% нығайды. 2005 жылғы 2-тоқсанда теңгенің нақты нығаюы еуроға қатынасы бойынша 6,8% болды. Теңге АҚШ долларына және ресей рубліне қатысы бойынша нақты көрсетуде тиісінше 1,2% және 0,2% құнсызданды. (15-график).

15-график

**Нақты айырбас бағамдарының индекстері, %
(2000 жылғы желтоқсан = 100%)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ұлттық Банктің ресми ставкалары

2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банктің ресми ставкалары өзгерген жоқ.

Ағымдағы жылдың басынан бастап қайта ресми қаржыландыру ставкасын тоқсан сайын қайта қарау және белгілеу практикасы енгізілді. 1 мамырдан бастап ол 7,5% деңгейінде сақталды.

Ай сайын қайта қаралатын репо операциялары және «овернайт» заемдары бойынша ресми ставкалар 2005 жылғы 2-тоқсанда өзгерген жоқ: +/-175 базистік тармақтарда рұқсат берілген ауытқулардың дәлізі кезінде тиісінше 4,50% және 8,5% болды.

Ең төменгі резервтік талаптардың нормативі

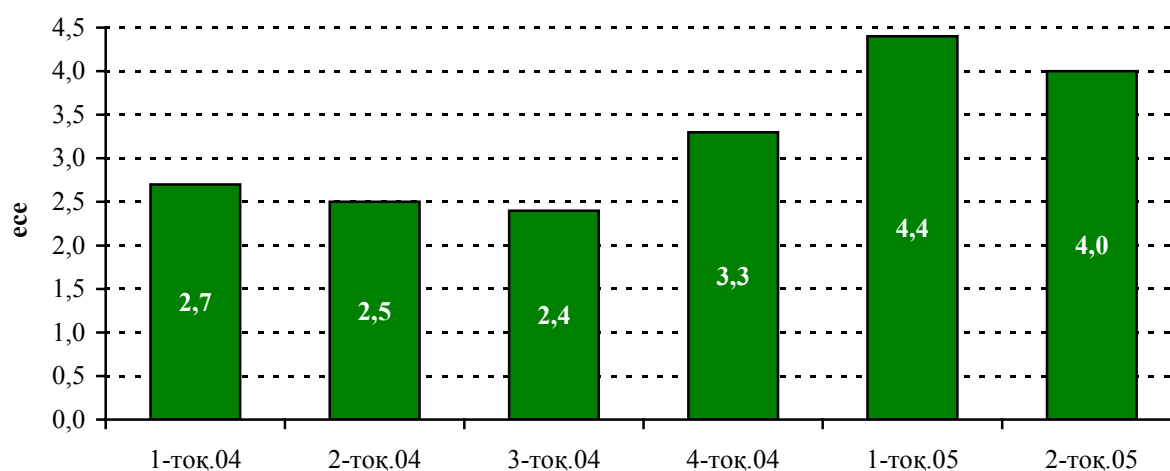
Ең төменгі резервтік талаптардың нормативі 2005 жылғы 2-тоқсанда өзгерген жоқ және банк міндеттемелерінің 6% құрады, оларды өтеу мерзімі ағымдағы және кейінгі айлардың ішінде ішінара немесе толық басталады.

Бірінші тәсілмен¹ ең төменгі резервтік талаптарды орындайтын екінші деңгейдегі банктер саны, 2005 жылғы 2-тоқсанның аяғында 34 болды.

Екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігі қаралатын кезеңде өткен тоқсанмен салыстырғанда олардың бірталай қысқаруына қарамастан артық резервтердің едәуір көлемінің болуын қамтамасыз етті. Орташа алғанда 2005 жылғы 2-тоқсанда резервтік активтер резервке алудың қажетті көлемінен 4,0 есе асты, ал 2005 жылғы 1-тоқсанда арту 4,4 есе болды (16-график).

16-график

Резервтік активтер деңгейінің ең төменгі резервтік талаптар көлемінен артуы

Дерек көзі: Қазақстан Республикасы Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі

Екінші тәсіл² бойынша ең төменгі резервтік талаптардың нормативтерін орындайтын екінші деңгейдегі банктердің міндеттемелерінің көлемі елеусіз (олардың 2004 жылғы желтоқсанның аяғындағы үлесі бірінші тәсіл бойынша ең төменгі резервтік талаптардың нормативтерін орындайтын екінші деңгейдегі банктердің депозиттік міндеттемелерінің 0,03%-дан аз құрады) болды және тиісінше, банк жүйесінің өтімділігіне ешқандай ықпал еткен жоқ.

Қысқа мерзімді ноталар шығару

2005 жылғы сәуір-маусымда Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру 538,3 млрд. теңге болды, бұл ноталарды шығарудың тарихи ең көп көлемі болып табылады. Өткен тоқсанмен салыстырғанда ноталарды орналастыру 2,6 есе көбейді.

Қысқа мерзімді ноталарды орналастыру көлемінің осындай едәуір өсуі олардың айналыс мерзімдерінің күрт қысқаруына және, тиісінше, бұрын шығарылған ноталардың көлемін неғұрлым қысқа мерзімге ауыстыруға байланысты. Мәселен, 2005 жылғы 2-тоқсанда ноталар жалғыз 28 күндік мерзіммен шығарылды, 2005 жылғы 1-

¹ Банктің ақшасын резервтік активтерде орналастыру.

² Банктің ақшасын Ұлттық Банкке депозитке салу

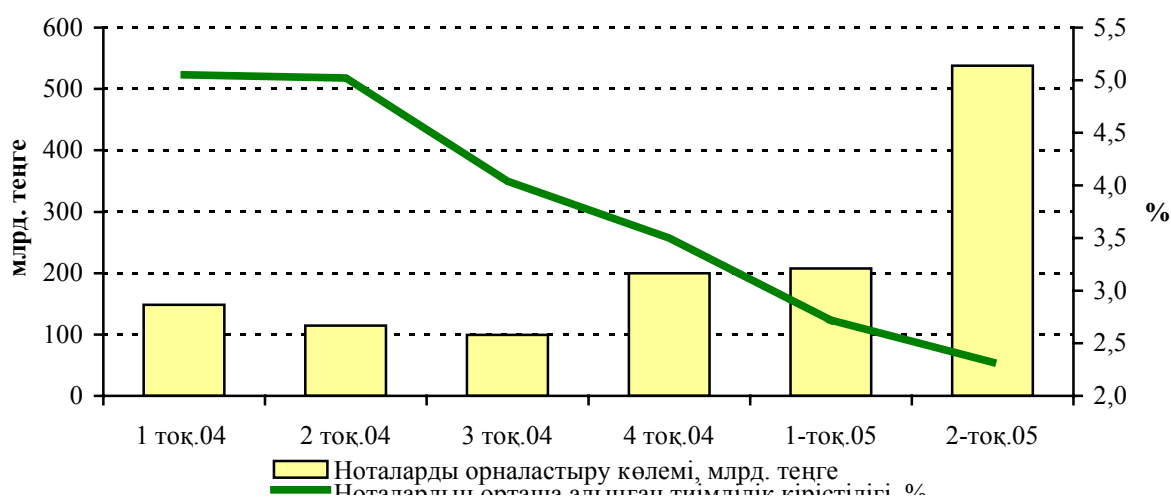
тоқсанда орташа мерзім 47 күн болды, ал 2004 жылғы 2-тоқсанда ол 310 күннен астам болды.

Бұдан басқа, Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарына жоғары сұраныстың 2-тоқсанда сақталуы қаржы нарығына қатысушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін Қаржы министрлігі шығаратын мемлекеттік бағалы қағаздардың жеткіліксіз көлеміне байланысты болды.

Ағымдағы жылдың 2-тоқсанында ноталар кірістілігінің төмендеу үрдісі жалғасты. Тоқсан қорытындылары бойынша орташа алынған тиімді кірістілік 2,32% деңгейінде қалыптасты, ал 2005 жылғы 1-тоқсанда ол 2,72% болды. Бір жылда (2005 жылғы 2-тоқсанда 2004 жылғы 2-тоқсанмен салыстырғанда) ноталардың кірістілігі 2 еседен астам төмендеді (17-график).

17-график

Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру және олар бойынша орташа алынған кірістілік (кезең үшін)

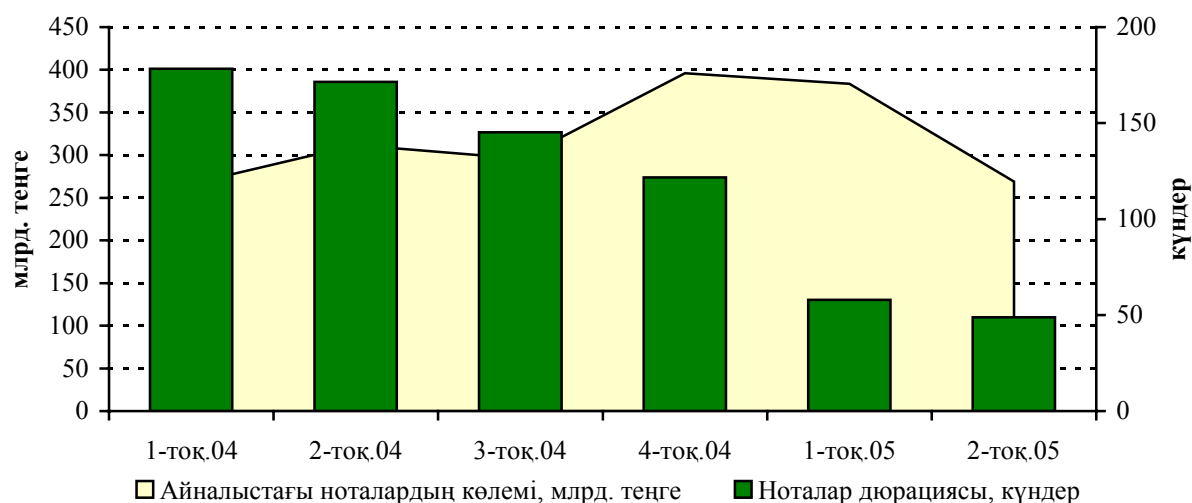

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Жалпы алғанда 2005 жылғы 2-тоқсанда айналыстағы қысқа мерзімді ноталар көлемі 29,8% қысқарды және 2005 жылғы маусымның аяғында 269,2 млрд. теңге болды. 2005 жылғы маусымның аяғында айналыстағы ноталардың дүрациясы 48,81 күнге дейін төмендеді (18-график).

18-график

**Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар
(кезең аяғында)**

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

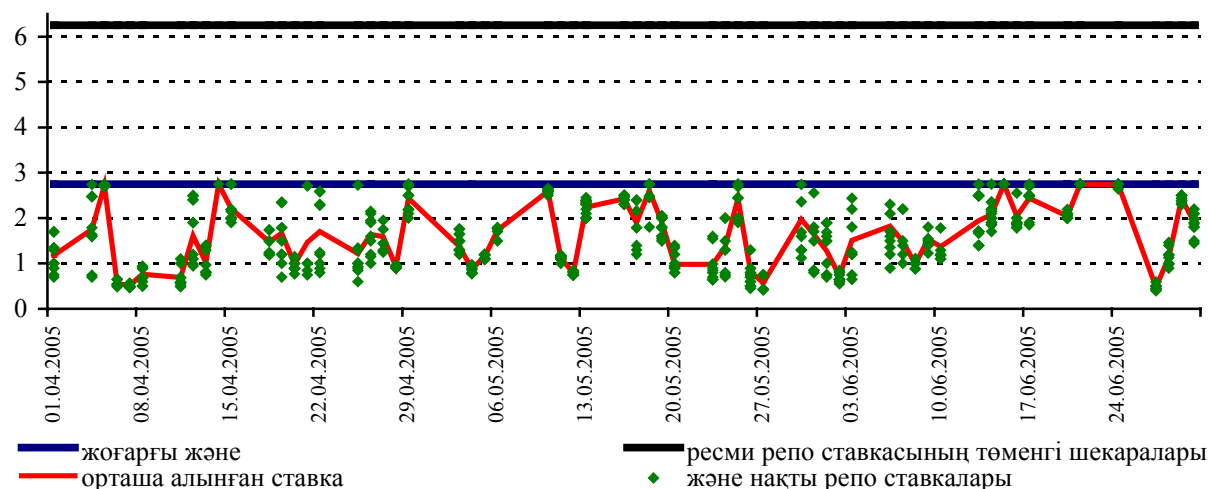
Репо және кері репо операциялары

Ұлттық Банк портфеліндегі мемлекеттік бағалы қағаздар көлемінің номиналдық құны 5,9% ұлғайғанына қарамастан, 2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банк жүргізген репо операцияларының көлемі 252,6 млрд. теңге болды, бұл 2005 жылғы 1-тоқсандағы көлемнен 12,4% аз.

Ұлттық Банктің репо операциялары бойынша орташа алынған ставкасы өткен тоқсандағы 1,55%-дан 2005 жылғы 2-тоқсанда 1,58%-ға дейін шамалы жоғарылады. Барлық операциялар «овернайт» мерзімімен жүргізілді (19-график).

109-график

Ұлттық Банк операциялары бойынша орташа алынған репо ставкасының динамикасы, %

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

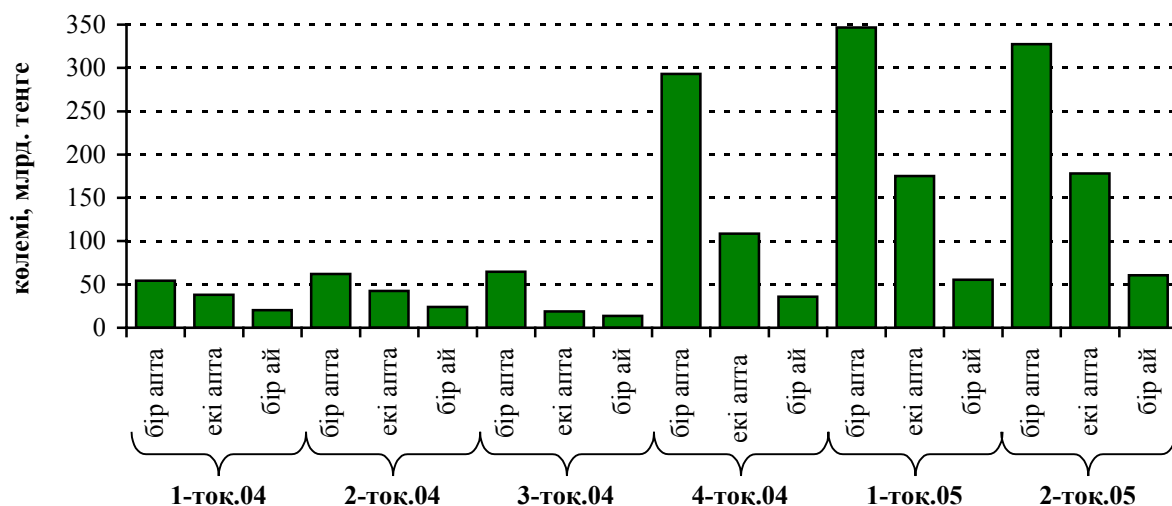
Ұлттық Банк жүргізген кері репо операцияларының көлемі шамалы болып 6,9 млрд. теңгені құрады. 2004 жылғы желтоқсанда жүргізілген алдыңғы операциялармен салыстырғанда, орташа алынған кірістілік 4,95%-дан 6,12%-ға дейін өсті.

Депозиттерді тарту

2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерден 566,2 млрд. теңгеге теңгедегі депозиттер тартты, бұл 2005 жылғы 1-тоқсанға қарағанда 1,1% аз, алайда 2004 жылғы 2-тоқсанның деңгейінен 4,4 есе асып отыр. Ұлттық Банк тартатын депозиттер мерзімінің 1 жылға жетуі мүмкін екендігіне қарамастан, олардың нақты мерзімдері 1 айдан аспайды. 2005 жылғы 1-тоқсанда тартылатын депозиттер бойынша мерзімділігі бір, екі апта және бір ай (20-график) болды, 2005 жылғы 2-тоқсанда тартылатын депозиттер бойынша орташа алынған мерзім 12,0 күн, бұл өткен тоқсанның көрсеткішінен (11,7 күн) сәл жоғары.

20-график

Ұлттық Банкте орналастырылған депозиттердің көлемі: көлемдері мен мерзімдері

Дерек көзі: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2005 жылғы 2-тоқсанда бір апталық депозиттерді тарту көлемі өткен кезеңмен салыстырғанда 7,2% төмендегеніне қарамастан, олар бұрынғысынша мейлінше көбірек қолданылуда, тартылған барлық депозиттер көлемінің 57,9%-ы солардың үлесіне тиіп отыр. Екі апталық және бір айлық депозиттерді тарту көлемі 10,9% және 2,9% өсті, ал олардың Ұлттық Банк тартқан депозиттер құрылымындағы үлесі тиісінше 31,4% және 10,7% жетті.

2005 жылғы 2-тоқсанда тартылған депозиттер бойынша орташа алынған кірістілік 2,36% дейін жоғарылады (2005 жылғы 1-тоқсанда – 2,20%). Бұл ретте мерзімі бір апта депозиттердің кірістілігі 2005 жылғы 1-тоқсандағы 2,10%-дан 2005 жылғы 2-тоқсандағы 2,26%-ға, мерзімі екі апта депозиттердің кірістілігі 2,21%-дан 2,38%-ға, бір айлық депозиттер бойынша кірістілік 2,33%-дан 2,45%-ға дейін жоғарылады.

Заемдар беру

2005 жылғы 2-тоқсанда Ұлттық Банк заемдар беру бойынша операциялар жүргізген жоқ.

Вексельдерді қайта есепке алу

2005 жылғы 2-тоқсанда қайта есепке алуға 2,8 млрд. теңге сомаға 150 вексель қабылданды. 2005 жылғы 1 шілдеде Ұлттық Банктің портфелінде 3,2 млрд. теңге сомаға вексельдер болды.

Ақша-кредит саясаты тетігіне өзгерістер

2005 жылғы 1 шілдеден бастап Ұлттық Банк ақша-кредиттік реттеу тетігіне «біртұтас» ставка енгізуді болжайтын белгілі бір өзгерістер енгізді. «Біртұтас» ставка ақша-кредит саясатының депозиттік және кредиттік операциялар, қысқа мерзімді ноталар шығару, репо операциялары тәрізді жекелеген операцияларын мерзімдері мен ставкалары бойынша біріздендіруді болжайды. Бұл шаралар берілген дәлізде мерзімі 7 күндік нарықтық ставкаларды ұстап тұруға бағытталған, бұл екінші деңгейдегі банктердің неғұрлым «ұзақ» операциялары бойынша ставкаларды қалыптастыруға ықпал етуге мүмкіндік береді. Дәліздің төменгі шегі өтімділікті алу жөніндегі операциялар бойынша ставка (депозиттік операциялар бойынша ставка), ал жоғарғы шегі өтімділікті ұсыну бойынша операциялардың ставкасы (кредиттік операциялар, кері репо операциялары), яғни қайта қаржыландыру ставкасы болып табылады. Мұндайда ақша-кредит саясатының басқа операциялары бойынша ставкалар не «біртұтас» ставкаға (репо операциялары бойынша, «овернайт» заемдары бойынша ресми ставкалар) сүйене отырып белгіленеді, не нарықта (қысқа мерзімді ноталар бойынша кірістілік) анықталады. Мысалы, кері репо операциялары бойынша ресми ставка қайта қаржыландыру ставкасы деңгейінде белгіленеді, «овернайт» заемдары бойынша ресми ставка – қайта қаржыландыру ставкасы плюс 1 пайыз. Қысқа мерзімді ноталарға келсек, Ұлттық Банк күні бұрын тек аукционда ноталар шығару көлемін ғана белгілейді және хабарлайды, ал олар бойынша кірістілік сұранысты негізге ала отырып, нарықта анықталады.

1 шілдеден бастап Ұлттық Банктің неғұрлым «қысқа» (7 күн) операциялары депозиттер тарту және кері репо операциялары болып табылады. Соған байланысты «овернайт» мерзімімен, яғни 1 жұмыс күнінде, жүзеге асырылған тікелей репо операцияларын жүргізу практикасы уақытша тоқтатылды. Сондай-ақ ағымдағы жылдың 1 қыркүйегінен бастап «овернайт» (мерзімі – 1 жұмыс күні) және «овердрафт» заемдарын ұсыну (бір күн ішінде өтеледі) практикасы да тоқтатылады. Қысқа мерзімді ноталар 28 күндік мерзімге шығарылады және қаржы нарығында «кірістілік қисығын» қалыптастыруға бағытталған.

Ұлттық Банк Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігімен бірге ең төменгі резервтік талаптарды қалыптастыру және есептеу тетігін жетілдіру жөнінде жұмыс жүргізді. Осыған байланысты 2005 жылғы 13 маусымда Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігінің Басқармасы ең төменгі резервтік талаптар туралы ережеге өзгерістер мен толықтыруларды қабылдады.

Қаулы екінші деңгейдегі банктердің сыртқы міндеттемелері бөлігінде ең төменгі резервтік талаптарды есептеу базасын кеңейтуді, оларды орындау тәртібін және резервтік активтерді қалыптастыру тәртібін жетілдіруді көздейді. Банктің резервтік міндеттемелері банктің сыртқы міндеттемелері мен сыртқы резервтік активтері арасындағы оң айырмаға ұлғайтылады, ішкі резервтік активтер тізбесіне тек қана қолма-қол теңге және Ұлттық Банктің корреспонденттік шоттарындағы ақша кіргізіледі.

Көрсетілген өзгерістер 2005 жылғы 1 қазаннан бастап күшіне енеді.

Осы нормаларды қолданысқа енгізу нәтижесінде сырттан алынатын қарыздың қымбаттауы күтіледі және нәтижесінде, сыртқы қарыз алу көлемдерінің қысқаруы ықтимал.

Ең төменгі резервтік талаптарды есептеу тетігіне енгізілетін өзгерістер өзгерістердің бірінші сатысын білдіреді. Егер олардың тиімділігі инфляцияны төмендетуге жеткіліксіз болып шықса, Ұлттық Банк ең төменгі резервтік талаптардың есебіне өтеу мерзімдеріне қарамастан екінші деңгейдегі банктердің барлық ішкі міндеттемелерін кіргізуді болжап отыр (қазіргі кезде есепке өтеу мерзімдері ағымдағы және одан кейінгі айларда басталатын ішкі міндеттемелер кіргізіледі).

4. Инфляция болжамы

а. 2005 жылғы 2-тоқсанға инфляция болжамын бағалау

Инфляцияның 2005 жылғы 2-тоқсанда қалыптасқан нақты деңгейі (1,6%) осы кезеңге арналған болжамды деңгейден 0,4 п.т. асып түсті (1,1-1,3%).

Болжамның инфляцияның нақты мәнінен негізгі ауытқуы мамыр айына келді – 0,3% болжамның орнына 0,6%, бұл ретте сәуір және маусым айларында жиынтық болжамды көрсеткіш тек 0,07% ғана асты.

Азық-түлік тауарларының бағалары күтпеген жоғары өсуді көрсетті. Әдетте, 1-тоқсанмен салыстырғанда 2-тоқсанда олардың бағасы өсуінің баяулау үрдісі байқалды. Бұл үрдіс ағымдағы жылға да тән болды, дегенмен ол айтарлықтай айқын көрінбеді. 2003 жылы азық-түлік тауарлары 1-тоқсанда 2,4%, 2-тоқсанда 0,5% (1,9 п.т. төмендеді), 2004 жылы – тиісінше 2,6% және 0,5% (2,1 п.т.) қымбаттады. Ағымдағы жылы осы тауарлар бағаларының өсу қарқыны 0,9 п.т. (1-тоқсандағы 2,7%-ға қарағанда 2-тоқсанда 1,8%) төмендеді.

Инфляцияның жоғарылауына жеміс пен көкөніс бағасының өсуі айтарлықтай ықпал етті, бұл ретте бағаның өсуі негізінен мамыр айына келді.

2-тоқсанда инфляцияның нақты көрсеткіштерінің болжамнан ауытқуына ықпалын тигізген негізгі факторлардың ішінде, біріншіден, 2005 жылғы 1 шілдеден бастап жалақыға, зейнетақыға және жәрдемақыға жұмсалатын бюджеттік шығыстардың жоспарланған ұлғаюы салдарынан инфляциялық күтулердің өсуі болған сияқты. Екіншіден, тұтыну нарығындағы баға динамикасына 2004 жылғы 2-жартыжылдықта байқалған ақша агрегаттарының едәуір өсуі ықпалын тигізді. Нәтижесінде 2005 жылғы сәуір-маусым айларының аралығында ағымдағы жылдың өткен айларымен салыстырғанда әдеттегі бағалардың маусымдық төмендеуі болмады.

Сондай-ақ 2005 жылғы маусымның аяғында инфляция жылдық көрсетуде болжамдық көрсеткішпен салыстырғанда (факт – 7,9%, болжам – 6,9%) мейлінше жоғары деңгейде қалыптасты.

б. 2005 жылға инфляция болжамы

2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамы

2005 жылғы 3-тоқсанда инфляция 1,0 % болады деп күтілуде.

Әдетте шілде мен қыркүйек аралығындағы кезең жыл ішіндегі инфляцияның ең төмен деңгейімен сипатталады, бұл көп жағдайда маусымдық факторға байланысты. Бұл кезеңде тұтыну тауарлары және қызмет көрсету нарығындағы ахуал көпшілік жағдайда Қазақстандағы астық өсіміне де, сол сияқты сауда нарықтарындағы республиканың негізгі сауда әріптестерінің жағдайына да байланысты болады.

Монетарлық факторлардың инфляцияға кешігіп келген ықпалы төмендейді деп күтілуде. Бұл 2005 жылғы 1-жартыжылдығында ақша агрегаттары өсуінің өткен кезеңдермен салыстырғанда мейлінше төмен қарқынымен байланысты: ақша базасы 4,7% қысқарды, ақша массасы және қолма-қол ақша тиісінше 11,1% және 2,7% ұлғайды.

Бұдан басқа, Ұлттық Банктің 2004 жылдың аяғы мен 2005 жылғы 1-жартыжылдық аралығында ақша-кредит саясатын қатайту жөнінде қабылдаған шаралары да инфляцияның төмендеуіне себін тигізеді.

Ұлттық Банктің баға тұрақтылығын қамтамасыз ету жөніндегі шараларынан басқа, Үкімет те өз тарапынан халықтың кірісін ұлғайту жағдайларында бағалардың өсуін болдырмау жөнінде белгілі бір қадамдар қабылдады. Атап айтқанда, Үкіметтің «Тұтыну нарығындағы бағаны тұрақтандыру жөніндегі кейбір шаралар туралы» 2005 жылғы 5 мамырдағы № 430 қаулысы қабылданды, мұнда нарық бәсекелестігін арттыру, монополизацияны шектеу жөнінде іс-әрекеттер белгіленді, сондай-ақ әкелінетін бірқатар азық-түлік тауарлары және азық-түлікке жатпайтын тауарлардың кедендік алымдары мен төлемдерінің ставкаларын төмендету көзделген. Бұдан басқа, кейбір азық-түлік тауарларын темір жол көлігімен тасымалдауға уақытша төмендетілген тарифтер белгіленді.

Алайда, Ұлттық Банктің пікірінше, Үкіметтің бағаларды тұрақтандыру жөнінде қабылдап жатқан шаралары жеткілікті түрде тиімді емес, себебі олар көп жағдайда қысқа мерзімді және бір жолғы сипатта.

2005 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы

Әдеттегідей, жылдың соңғы айларында бағалар ең жоғарғы өсуін көрсетеді. Бұл негізінен жыл аяғында өсіп отырған тұтыну сұранысына байланысты болып отыр, сондай-ақ маусымдылық факторының да айтарлықтай маңызы бар.

4-тоқсанда инфляция деңгейіне 3-тоқсандағы сияқты, әлеуметтік бағдарламаларға жұмсалатын бюджеттік шығыстардың ұлғаюы ықпалын тигізетін болады.

2005 жылғы 4-тоқсанға инфляция болжамы 2,7-3,0%-ды құрайды.